

КИЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА
ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ
КАФЕДРА ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ

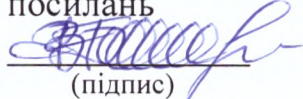
КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему:

«МЕХАНІЗМИ ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ У
ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНАХ ВЛАДИ»

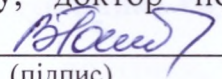
на захист
диплома

Студентка 2 курсу магістратури заочної
форми навчання спеціальності 281
«Публічне управління та адміністрування»
освітньо-професійної програми
«Парламентаризм та парламентська
діяльність»
Бабаніна Вікторія Вікторівна

Науковий керівник
доктор юридичних наук
Максіменцева Надія Олександрівна

Засвідчую, що в цій кваліфікаційній роботі
немає запозичень із праць інших авторів без
відповідних посилань
Студент(ка)
(підпис)

Робота допущена до захисту в екзаменаційній комісії рішенням кафедри
парламентаризму від «07» 12 2023 р., протокол № 14.

Завідувач кафедри парламентаризму, доктор політичних наук, професор
Гошовська Валентина Андріївна
(підпис)

Київ – 2023

АНОТАЦІЯ

Бабаніна В. В. Механізми протидії політичній корупції у представницьких органах влади. – Кваліфікаційна магістерська робота на правах рукопису.

Кваліфікаційна магістерська робота на здобуття ступеня вищої освіти другого (магістерського) рівня галузі знань 28 «Публічне управління та адміністрування», спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування». – Навчально-науковий інститут публічного управління та державної служби Київського національного університету імені Тараса Шевченка, Київ, 2023.

У магістерській роботі досліджено визначено поняття та специфіка політичної корупції як теоретичного конструкту та громадського феномену, його відмінності від інших видів корупції. Констатовано, що на законодавчому рівні не визначено зміст політичної корупції, крім того її уніфікованого визначення немає ні в національних, ні в зарубіжних наукових дослідженнях. Аргументовано, що політична корупція, на відміну від інших видів корупції, системно спотворює соціальні відносини та стає на заваді відбудови України у воєнний та поствоєнний періоди.

Досліджено стан природи протидії політичній корупції у представницьких органах влади. Здійснено аналіз міжнародних актів з впровадження протидії політичній корупції у представницьких органах влади та зарубіжного досвіду їх реалізації. Визначено особливості перевірки на доброчесність працівників центральних органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування. Визначено механізми вдосконалення протидії політичній корупції у представницьких органах влади, а також реалізації моделей перевірки на доброчесність публічних службовців.

Ключові слова: корупція, політика, доброчесність, публічний службовець, професійна діяльність, публічне адміністрування, лобіювання, інфляція, антикорупційна політика, протидія.

ANNOTATION

Babanina V. V. Mechanisms of combating political corruption in representative bodies of power. – Qualifying scientific work as a manuscript.

Qualifying scientific work for obtaining an educational degree at the second level of higher education (Master's degree), field of study: 28 «Public Management and Administration», specialty: 281 «Public Management and Administration». – Educational and Scientific Institute of Public Administration and Civil Service of Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine, 2023.

The concept and specificity of political corruption as a theoretical construct and social phenomenon, its differences from other types of corruption are investigated in the master's work. It was established that the content of political corruption is not defined at the legislative level, besides, there is no unified definition of it either in national or foreign scientific studies. It is argued that political corruption, unlike other types of corruption, systematically distorts social relations and becomes an obstacle to the reconstruction of Ukraine in the war and post-war periods.

The state of nature of countering political corruption in representative bodies of power has been studied. An analysis of international acts on the implementation of combating political corruption in representative authorities and foreign experience of their implementation was carried out. Specifics of checking the integrity of employees of central executive bodies and local self-government bodies are determined. Mechanisms for improving countermeasures against political corruption in representative authorities, as well as implementation of models for checking the integrity of public officials, have been determined.

Key words: corruption, politics, integrity, public servant, professional activity, public administration, lobbying, inflation, anti-corruption policy, counteraction.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ У ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНАХ ВЛАДИ	11
1.1. Сучасний стан і дослідження протидії політичній корупції у представницьких органах влади	11
1.2. Історичний розвиток протидії політичній корупції у представницьких органах влади.....	18
Висновки до розділу 1	30
РОЗДІЛ 2. МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ У ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНАХ ВЛАДИ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ЕЛЕМЕНТІВ	32
2.1. Поняття механізму протидії політичній корупції у представницьких органах влади, його сутність, гарантії	32
2.2. Суб'єкти протидії корупції у представницьких органах влади Помилка! Закладку не визначено.	39
Висновки до розділу 2	48
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ У ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНАХ ВЛАДИ	52
3.1. Міжнародні та зарубіжний досвід з питань протидії політичній корупції у представницьких органах влади	52
3.2. Формування сучасної моделі механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади.....	56
Висновки до розділу 3	62
ВИСНОВКИ	64

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Формування дієвої стратегії відновлення економічного розвитку України у воєнний та післявоєнний періоди є одним з пріоритетних завдань української держави. Вкрай негативними для української економіки стали наслідки повномасштабного вторгнення Росії в Україну, зокрема за результатами оперативної оцінки Державної служби статистики, показник реального валового внутрішнього продукту України за 2022 рік знизився на 29,1 % [7]. За оцінками ж Світового банку, затрати на відбудову України у повоєнний період перевищуватиме зазначений валовий внутрішній продукт за 2022 рік більш ніж у два з половиною рази і становитиме орієнтовно 411 млрд доларів [9]. Установлено, що реальні масштаби загрози економічній безпеці держави спричинені поширенням тіньової економіки, розкраданням стратегічно важливої сировини, корупції, розбалансування системи збору митних платежів, погіршенням інвестиційного клімату тощо. Зазначене зумовлює необхідність пошуку результативних заходів протидії виявам злочинності, однією зі складників якої є корупція.

У системі державного управління її масштаби досягли розмірів, що загрожують національній безпеці. Саме корупція надає безпосередній вплив на політичний процес, гальмує реалізацію масштабних політико-економічних новацій, сприяючи наростанню в суспільстві соціальної нестабільності та ще більшого загострення економічної кризи. Протидія цим діям часто актуалізує необхідність узгодженої діяльності двох чи більше держав одночасно. Різні підходи до правової регламентації відповідальності за вчинення корупційних діянь можуть спричиняти певні складнощі.

Крім цього, саме в воєнні та повоєнні періоди, як свідчать історичні факти, певні верстви населення ставали найбільш багатими, а влада через свою слабкість була дуже вразливою. Представники груп за інтересами прагнули

зміцнити чи розвинути пріоритетне становище у суспільстві, використовуючи корупційні зв'язки. При цьому в силу об'єктивних і суб'єктивних причин в цей час в суспільстві не завжди на рівні законодавства та реалізації його норм правоохоронними органами досягали мети щодо протидії таким проявам корупції. Тому, на сьогодні протидія політичній корупції у представницьких органах влади набуває особливої гостроти.

Окремі питання політичної корупції досліджували у своїх працях такі науковці, як В. В. Асафайло, Ю. Буглак, В. Галуцько, В. А. Гошовська, Н. Корчак, Я. Корчак, Г. В. Кохан, І. В. Кушнар'ов, Н. О. Максименцева, М. І. Мельник, Н. С. Сидоренко, В. В. Сокур'енко, М. І. Хавронюк, С. О. Шевченко та ін.

Натомість питання протидії політичній корупції у представницьких органах влади досліджували такі вчені, як Н. Армаш, К. Бардола, Л., Березинський, А., Бова, О. Бусол, В. Бутенко, І. Валюшко, А. Гійу, К. Давиденко, В. Дер'ега, Ш. Діль, С. Зіманов, Р. Кісіль, О. Костенко, Г. Кохан, Г. Маляр, О. Маркєєва, М. Мельник, М. Михальченко, Є. Невмержицький, Дж. Норвіч, В. Попазогло, І. Ревак, О. Стогова, В. Таран, Т. Татубаєв, Д. Тупчієнко, Дж. Чіфальді, Л. Шмаль, Т. Югай та ін.

Не заперечуючи вагомий внесок зазначених вище вчених у дослідження окресленої проблематики, однак залишаються не в повній мірі вивченні питання розроблення дієвих механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади, стратегія реалізації її протидії в період повоєнної відбудови України. Це обумовлює актуальність обраної теми кваліфікаційної роботи, результати якої можна буде використати при подальшому формуванні сучасних моделей механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади в нашій державі та впровадження їх з метою стратегії відбудови держави як у воєнний та поствоєнний період, так і для сталого розвитку України у світі.

Метою роботи є визначення нормативно-правового регулювання та інституційно-функціональних засад упровадження механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади.

Відповідно до поставленої мети необхідно вирішити такі **завдання**:

1) проаналізувати наукове поняття, сутність та завдання механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади;

2) надати пропозиції щодо вдосконалення нормативно-правового регулювання впровадження механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади;

3) визначити зміст та складові інституційно-функціональної складової впровадження механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади;

4) запропонувати найкращі європейські практики впровадження механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади для якісної реалізації їх в Україні;

5) визначити основні засади та перспективні напрями оновлення стратегії механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади;

6) розкрити особливості впровадження механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади.

Об'єктом роботи є суспільні відносини, що виникають під час протидії політичній корупції у представницьких органах влади.

Предметом роботи є механізми протидії політичній корупції у представницьких органах влади.

Методи дослідження. Унікальність та цінність дослідження кожного явища визначається з урахуванням правильного вибору відповідних наукового методів пізнання. Досягненню кінцевої мети предмета дослідження з якісно новими науковими результатами сприяло застосування відповідних методів пізнання на підставі концепції визначення трьох основних рівнів методології та базових положень загальної теорії управління інтерпретовані щодо проблематики дослідження. З метою отримання нових наукових результатів у

контексті предмета дослідження застосовано такі методи, як: *діалектичний* – під час вивчення елементів механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади за допомогою таких категорій, як причина й наслідок, структура та форма (усі розділи); *порівняльного аналізу* – використовувався для виявлення відмінностей при аналізі імplementованих міжнародно-правових норм у національне законодавство в частині, що стосуються протидії політичній корупції у представницьких органах влади, з метою запропонувати наукові позиції щодо уніфікації останнього відповідно до правової регламентації ратифікованих міжнародних договорів та позитивного зарубіжного досвіду (підрозділ 2.3); *системно-структурного аналізу* – при всебічному дослідженні норм законодавства, які мають забезпечувати якісну реалізацію особливостей механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади (підрозділ 3.1); *догматичний* – при вивченні нормативного регулювання впровадження механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади, виявленні прогалин та колізій досліджуваних норм та формуванні на основі потреб теорії щодо визначення поняття, сутності та завдань механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади та правозастосовної практики можливостей їх удосконалення з метою покращення діяльності представницьких органах влади в Україні (підрозділи 2.1, 2.2); *синтезу* – під час аналізу поняття механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади (підрозділ 1.1); *моделювання* – для ліквідації прогалин чинного законодавства в частині подальшому формуванні сучасних моделей механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади та розроблення якісної стратегії їх реалізації (підрозділ 3.1). Формування визначеного методологічного підґрунтя обумовлене потребою забезпечення необхідної правової бази для формування сучасних моделей механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади, на основі логічних наукових обґрунтованих висновків з метою ліквідації прогалин чинного законодавства, та ефективного і вичерпного його

застосування. Використовувались і такі методи, як: аналізу, індукції, кібернетичний, дедукції, морфологічний.

Методологію дослідження визначено з метою отримання нових наукових результатів дослідження у контексті предмета дослідження та прогнозування правових наслідків реалізації конкретних положень запропонованих змін до законодавства. У зв'язку з цим перевагу надано методам порівняльного аналізу, синтезу та моделювання. Доведено, що окреслена модель методологічного інструментарію у процесі вивчення предмета дослідження сформульована головним чином на підставі якісного досягнення кінцевої мети. Таку пріоритетність визначено через необхідність вирішення поставлених задач дослідження, що сприяло формулюванню аутентичного погляду на перспективи формування сучасних моделей механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що кваліфікаційна робота є одним із перших в Україні досліджень особливостей протидії політичній корупції у представницьких органах влади. Розроблені та формулюванні положення містять наукову новизну, зокрема: досліджено стан природи протидії політичній корупції у представницьких органах влади, була надана характеристика публічним службовцям як суб'єктам протидії політичній корупції у представницьких органах влади, визначено особливості їх перевірки на доброчесність. Проаналізовано міжнародні акти та зарубіжний досвід реалізації протидії політичній корупції у представницьких органах влади. Визначено механізми вдосконалення протидії політичній корупції у представницьких органах влади в нашій державі та впровадження їх з метою стратегії відбудови держави як у воєнний та поствоєнний період, так і для сталого розвитку України у світі. Охарактеризовано реалізацію моделей перевірки на доброчесність публічних службовців.

Практичне значення одержаних результатів. Результати дослідження, які висвітлені у магістерській роботі можна буде використати при подальшому формуванні сучасних моделей механізмів протидії політичній корупції у

представницьких органах влади в нашій державі та впровадження їх з метою стратегії відбудови держави як у воєнний та поствоєнний період, так і для сталого розвитку України у світі; під час розроблення та впровадження в освітній процес навчальної дисципліни «Протидія політичній корупції у представницьких органах влади», та викладанні наступних навчальних дисциплін, зокрема: «Форми місцевої демократії», «Парламентаризм в умовах глобалізаційних викликів», «Виборче право і виборчий процес».

Структура та обсяг кваліфікаційної магістерської роботи. Робота складається з анотацій українською та англійською мовами, вступу, трьох розділів, що містять сім підрозділів, висновків і списку використаних джерел (73 найменувань на 8 сторінках). Повний обсяг магістерської роботи становить 74 сторінки, із них обсяг основного тексту – 66 сторінок.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАВОВІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ У ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНАХ ВЛАДИ

1.1. Сучасний стан і методологія дослідження протидії політичній корупції у представницьких органах влади

Дослідження особливостей протидії політичній корупції в Україні буде доцільно розпочати з вивчення наукових праць вітчизняних вчених з окресленої тематики. Окремі питання політичної корупції досліджували у своїх працях такі науковці, як В. В. Асафайло, Ю. Буглак, В. Галуцько, В. А. Гошовська, Н. Корчак, Я. Корчак, Г. В. Кохан, І. В. Кушнар'єв, М. І. Мельник, Н. С. Сидоренко, В. В. Сокурєнко, М. І. Хавронюк, С. О. Шевченко та ін.

Г. В. Кохан у своїй статті «Політична корупція як наслідок конфлікту між державою та суспільством» (2008) проаналізувала стан наукової розробки питань політичної корупції з часів давньогрецьких філософів до початку 21 століття. Вчений зазначає, що «Проблема політичної корупції мало вивчена як українськими, так і зарубіжними фахівцями. Як правило, дослідники згадують лише вплив корупції на політичну сферу та прийняття політичних рішень або виділяють окремо політичний аспект корупції. Інколи вивчення політичної корупції зводять до вивчення корупції під час виборчих кампаній або до корупції у політиці, що є значно ширшим поняттям, аніж політична корупція» [20, с. 173]. Крім того, на думку автора, «політична корупція є настільки багатозначним та конфліктним явищем, що політичні дебати з приводу того, що варто брати за його основу, ще й досі точаться між представниками різних суспільних галузей і, судячи з його неоднозначності, так і не отримав логічного завершення» [20, с. 180].

Ще одним науковим доробком Г. В. Кохана є монографічне дослідження «Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз» (2013). Воно «присвячено аналізу наукових підходів, які застосовувалися до вивчення політичної корупції протягом ХХ століття і поточної ситуації з вивченням цього явища в академічній сфері; розгляду і структуруванню різноманіття існуючих визначень політичної корупції, а також їх кореляції з такими термінами, як «корупція у політиці» і «бюрократична або адміністративна корупція»; аналізу сильних і слабких сторін різних іноземних і вітчизняних методик дослідження явища політичної корупції; окрема увага була приділена використанню методу оцінювання до дослідження політичної корупції. У праці зроблено оцінку взаємовпливу і взаємозв'язку двох типів корупції – політичної та бюрократичної – на процес їх становлення й перебігу. Проаналізовано використання методу моделювання до вивчення явища політичної корупції та окреслено межі й можливості цього методу в зазначеній перспективі. Застосовано авторський алгоритм аналізу випадків політичної корупції у таких країнах, як Італія, Чехія, Польща, Болгарія, Україна і Таджикистан у 1990-х роках. Монографія є спробою перевірки наявності чи відсутності цілісної теорії політичної корупції та універсального методу для дослідження цього явища» [21, с. 2].

Як слушно зазначив учений «визнання політичної корупції як проблеми, що властива всім суспільствам, відбулося на міжнародному рівні. У 2003 році було підписано Конвенцію ООН проти корупції, до якої приєдналися 164 держави – члени ООН. Для того, щоб Конвенція дійсно стала дієвим правовим інструментом боротьби з корупцією, ще у 2009 році держави-члени схвалили механізм оцінювання її впровадження, який складається з двох частин: самооцінки державою свого прогресу і зовнішнього оцінювання незалежних експертів» [21, с. 5].

В. В. Сокурєнко у своєму дослідженні «Політична корупція як виклик майбутньому української державності» (2022) переконує, що «поняття «корупція» та «політична корупція» не є тотожними ні за змістом, ні за

правовими характеристиками. Завданням юридичної науки є виявлення причин, встановлення передумов та вироблення найбільш ефективних заходів запобігання та конкретизація засобів протидії політичній корупції. Встановлено, що, на відміну від корупційних діянь, види поведінки у сфері політичної корупції не повною мірою охоплені заходами юридичної відповідальності. Це пояснюється відсутністю у чинному законодавстві юридичного визначення поняття «політична корупція». Проте в межах нормативної регуляції відносин у сфері державного фінансування політичних партій сформовано і діє правовий механізм запобігання окремим проявам політичної корупції в Україні. Водночас через встановлення вимог і обмежень у сфері фінансування політичних партій, запровадження прозорості та підзвітності політичних партій і виборчих кампаній законодавець запустив у дію процеси здійснення державного контролю за фінансами політичних партій в особі Національного агентства з питань запобігання корупції та механізми притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідності за відповідні правопорушення. З огляду на це акцентується увага на важливості розуміння правових аспектів політичної корупції, проблемах впливу на політичну партію через фінанси, посиленні фінансової дисципліни політичних партій, удосконаленні системи державного контролю за фінансуванням статутної діяльності політичних партій, а також забезпеченні невідворотності відповідальності за порушення у сфері політичного фінансування» [62, с. 19; 19, с. 34].

Учений також зазначає, що «політична корупція – це явище, яким пронизана вся політична система. Так історично склалося. І одним законом про фінансування політичних партій впоратися, вочевидь, неможливо. До того ж, керуючись тим таки принципом історизму, можна з упевненістю стверджувати, що корупція в Україні є унікальним у світовому масштабі явищем. При збереженні низки загальних рис, притаманних корупції як такій, українська корупція взагалі та політична зокрема вирізняються своєю спорідненістю з явищем олігархату, функціонуванням (хоча вже і в обмеженому вигляді) так

званої глибинної держави. Тому можливості запозичення зарубіжного досвіду є принципово обмеженими. Ми маємо сформувати власну, унікальну антикорупційну політику, засновану на стратегічному підході до протидії політичній злочинності загалом. І ми на це здатні. Комплекс меншовартості, як свідчить триваюча війна, український народ подолав. Сам агресор підштовхнув нас до накреслення чітких контурів нашої ідентичності, гідності та самобутності. І всі ці риси нашої ментальності, той потенціал, що заклала національно-визвольна боротьба проти російських загарбників показали, що перемога була не лише на полі бою» [62, с. 19–20].

У науковій праці «Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація» (2018) І. В. Кушнар'ов зазначає, що «в останні роки політична корупція стала предметом дослідження різних галузей знань (права, публічного управління та адміністрування, міжнародних відносин), але насамперед – політичної науки. Усвідомлення можливих загроз політичній корупції зумовило її розгляд під кутом зору національної безпеки. Розпочавши антикорупційну боротьбу, Україна найперше спрямовує зусилля на мінімізацію корупції на побутовому і бюрократичному рівнях. Значних успіхів у протидії саме політичній корупції українське суспільство поки що не має, хоча перші кроки зроблені – починаючи від законодавчого закріплення державного фінансування партій і механізму їх підзвітності» [25, с. 5]. Водночас вчений переконує, що «нині аналіз політичної корупції доцільно максимально наблизити до вивчення діяльності політичних інститутів, розглянути її «усередині» цих інститутів, і зрештою, саму політичну корупцію увиразнити саме як один із деструктивних (підривних) неформальних політичних інститутів. Корупційна діяльність виникає, розвивається у певному інституційному середовищі, за конкретних суспільно-політичних умов, і саме під цим кутом зору доцільно її досліджувати. Ефективна протидія політичній корупції потребує адекватної державної стратегії, підкріпленої відповідною тактикою, дієвими за конкретних умов технологіями. Для конструювання такої стратегії протидії корупційним проявам у політиці потрібні всебічне наукове

осмислення, аналіз сутності та особливостей прояву політичної корупції [25, с. 6].

І. В. Кушнар'ов стверджує, що «в Україні упродовж усіх років незалежності держави політична корупція більшою чи меншою мірою була атрибутом діяльності політичних акторів. У вітчизняний політичний лексикон термін «політична корупція» увійшов у 2006–2009 роках, коли почали увиразнюватися ієрархічні корупційні піраміди, замкнені корупційні цикли. До Революції Гідності канали впливу громадян на владу були практично заблоковані. Система виборів різного рівня не дозволяла громадянину впливати на персональний склад виборних органів. Велика кількість проблем збереглася й доповнилася новими формами політичної корупції. Це вимагає конструювання цілісного механізму протидії проявам корупції у партійному фінансуванні, під час виборчих кампаній, лобіювання та ін» [25, с. 364]. Крім того, на думку вченого, «позитивом є запровадження державного фінансування партій та процедури контролю за їх фінансовими та іншими матеріальними активами. Це розпочало реформу щодо прозорості та підзвітності у політиці, але уже за короткий час дії нововведень зафіксовані спроби нівелювання партіями норм антикорупційного законодавства. Для мінімізації політичної корупції доцільні: перехід до пропорційної системи з відкритими списками на зміну змішаній системі з корупційною мажоритарною компонентою; скасування (або істотне обмеження) фінансово витратної політичної реклами на телебаченні; створення гарантій невідворотності покарання за корупційні злочини в політиці, зокрема спеціалізованого антикорупційного суду; посилення державного та незалежного громадського контролю за прозорістю фінансової діяльності політичних партій та іншими сферами прояву політичної корупції; формування антикорупційної культури населення, яка передбачала б абсолютне нетолерування усіх форм корупції тощо» [25, с. 365].

За результатами власного дослідження І. В. Кушнар'ов доходить висновку, що «існує необхідність прийняття окремого закону про політичну корупцію та протидію їй, де був би унормований широкий комплекс можливих

протиправних дій корупційного характеру в політиці та шляхи запобігання їм, визначені механізми громадського контролю за виконанням цього закону. Поняття «політична корупція» в Україні не визначене на законодавчому рівні, що призводить до розмитості розуміння її суб'єктного кола, видів дій, які підпадають під кваліфікацію політичної корупції тощо. Розуміння політичної корупції охоплює звужену кількість протиправних дій, пов'язаних із фінансуванням партій, електоральними зловживаннями, своєрідними «продажами» місць у виборчих списках, голосів депутатів за певну законодавчу ініціативу тощо. Водночас чимало інших дій у політиці можуть кваліфікуватися як корупційні, що потребує законодавчого врегулювання» [25, с. 365].

Шевченко С. О. і Сидоренко Н. С. у своєму дослідженні «Сутність поняття політичної корупції та її небезпеки в Україні» (2019) стверджують, що «сьогодні поняття «політична корупція» у контексті публічного управління є дискусійним. Разом з тим політична корупція характеризується таким: вона має прихований та багатоваріантний характер і далеко не завжди є очевидною для пересічного громадянина; дії політичних корупціонерів є універсальними і стосуються різних сфер суспільного життя; основними причинами політичної корупції в Україні є відсутність прозорості та громадського контролю за фінансуванням та формуванням політичних партій, відсутність чіткого розподілу між політикою та державним управлінням. На жаль, політичну корупцію неможливо повністю викоринити як явище, однак можливим є зменшення її обсягів та її впливу на соціально-економічні, політичні та інші процеси в суспільстві, якщо ці процеси перебуватимуть під надійним громадським та державним контролем» [64, с. 104].

В. В. Асафайло у науковій праці «Боротьба з політичною корупцією в умовах демократизації суспільства: ідея, дія та протидія» (2017) зазначає, що «у сучасних суспільствах політична корупція являє собою загрозливу й небезпечну проблему, яка підпорядковує собі всі сфери політичного життя суспільства. Боротьба з політичною корупцією в процесі демократизації в Україні не може обмежуватись лише інституційним виміром, тобто створенням

та ефективною діяльністю державних антикорупційних органів. Вона обов'язково має враховувати комунікативний вимір і формувати антикорупційний дискурс у просторі політичних комунікацій із метою включення питання протидії корупції до порядку денного суспільства та влади, впливу на громадську думку, підвищення громадської й політичної активності як дієвого запобіжника політичній корупції. Таким чином, в умовах демократизації пострадянської політичної системи, що характеризується слабкістю демократичних традицій та інституцій, недосконалістю національного законодавства й недостатнім рівнем політичної культури громадян, політична корупція спричиняє негативні наслідки для всіх верств українського суспільства, деморалізує громадян та руйнує їх довіру до держави» [2, с. 27].

У науковій статті «Юридичний зміст політичної корупції в Україні» (2020) В. Галуцька та Ю. Буглака «розкрита юридична природа, риси та категорійне визначення політичної корупції в юридичному аспекті. Доведено, що вона має своїм базисом реальні багаторазово повторювані суспільні відносини, коли провідною рисою вищих посадових осіб держави є прагнення служити приватному інтересу, а не інтересам суспільства та/або банальна продажність з метою наживи. Визначено, що політична корупція в юридичному аспекті – це здійснені високопосадовцями держави корупційні діяння, за які нормами права передбачені санкції. Наголошено, що політична корупції є вершиною і самим небезпечним видом корупції, однак не єдиною. Адже поряд із нею, як правило, існує управлінська корупція, корупція на рівні бізнесу, корупція на рівні громадських організацій, приватного і пов'язаного з ним комунального сервісу (освіта, медицина) тощо. Крім того, зазначено, що не належить до політичної корупції протиправна діяльність високопосадовців щодо переслідування політичних опонентів, професійних прав журналістів та грубого порушення прав і свобод громадян. З'ясовано, що метою політичної корупції насамперед є не збагачення окремих осіб, а прихід до публічної влади і її утримання. Зроблено висновок, що юридичні чинники протидії політичній

корупції є найбільш дієвою і жорсткою вершиною піраміди боротьби із нею, при цьому основне навантаження щодо запобігання їй має лягати на плечі громадянського суспільства та медіа, які своїми громадськими, журналістськими та політичними засобами мають відправляти корумпованих високопосадовців за межі публічної влади, а ті політичні сили, які не самоочищаються від корупціонерів, – на політичне узбіччя [11, с. 122].

Отже, за результатами вивчення наукових праць вітчизняних вчених, які досліджували окремі питання політичної корупції в Україні, можна стверджувати, що політична корупція – це серйозне негативне явище, яке позначається на демократії, соціально-економічному розвитку держави та суспільства, а також багатьох інших факторах. Як зазначають деякі вчені, політичну корупцію неможливо викоринити, однак необхідно вживати усіх заходів щодо її мінімізації. Інші вчені вказують на конкретні способи подолання політичної корупції та окреслюють певні правові та організаційні заходи.

1.2. Історичний розвиток протидії політичній корупції у представницьких органах влади

2014 рік ознаменувався в Україні початком активного запровадження антикорупційних заходів спрямованих на виконання вимог ЄС щодо європейської інтеграції нашої держави. Так, 2 липня 2014 року розпорядженням Кабінету Міністрів України № 647-р «Про затвердження плану першочергових заходів з подолання корупції» було затверджено План першочергових заходів з подолання корупції [45]. Він передбачає низку заходів, зокрема прийняття законів України антикорупційного спрямування, утворення спеціалізованих органів щодо запобігання корупції та інші.

На виконання зазначеного розпорядження було внесено зміни до національного законодавства шляхом прийняття Закону України від 14 жовтня

2014 року № 1699-VII «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» [46]. Відповідно до його змісту, «законодавство про відповідальність за корупційні правопорушення в Україні значною мірою відповідає міжнародним стандартам, про що свідчить звіт Групи держав проти корупції (GRECO) за результатами 3-го раунду оцінки України, затверджений у грудні 2013 року» [46]. Крім того, значним кроком вперед стало прийняття Закону України від 13 травня 2014 року № 1261-VII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом візового режиму для України» [46]. З прийняттям зазначеного закону було істотно удосконалено вітчизняну систему запобігання і протидії корупції, зокрема щодо «криміналізації корупції: підвищено санкції для фізичних та юридичних осіб за кримінальні корупційні правопорушення шляхом введення як альтернативного виду покарання – позбавлення волі, що гарантуватиме для України можливість співпраці в рамках надання міжнародної правової допомоги, як це передбачено Кримінальною конвенцією про боротьбу з корупцією; встановлено юрисдикцію щодо злочинів, пов'язаних із хабарництвом, які вчиняються за кордоном нашими громадянами у співучасті з іноземцями; встановлено відповідальність за підкуп осіб, які працюють у приватних компаніях в будь-якій якості; надано чіткі визначення пропозиції та обіцянки неправомірної вигоди, що безумовно поліпшить діяльність вітчизняних правозастосовних органів та підвищить якість їх роботи; поширено правила спеціальної конфіскації на всі корупційні злочини, зокрема у приватному секторі» [46].

Зазначеним вище законом запропоновано внести зміни до КК України в частині «визначення поняття та переліку корупційних злочинів; усунення можливості для осіб, які вчинили корупційні злочини, бути звільненими від відповідальності та покарання, зокрема з передачею на поруки, у зв'язку з дієвим каяттям, випробуванням тощо; врегулювання питань управління корпоративними правами та іншим майном, на яке накладено арешт, з метою

збереження його вартості, а також створення спеціалізованого підрозділу (органу), уповноваженого на розшук майна, яке може бути конфісковано» [46].

На виконання розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження плану першочергових заходів з подолання корупції» було прийнято Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1698-VII «Про Національне антикорупційне бюро України» [46] та № 1700-VII «Про запобігання корупції» [46]. Крім іншого, Законом України «Про Національне антикорупційне бюро України» [46] внесено зміни до КК України, зокрема ст. 45 доповнено приміткою такого змісту: «Корупційними злочинами відповідно до цього Кодексу вважаються злочини, передбачені частиною другою статті 191, частиною другою статті 262, частиною другою статті 308, частиною другою статті 312, частиною другою статті 313, частиною другою статті 320, частиною першою статті 357, частиною другою статті 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 354, 364, 364-1, 365-2, 368-370 цього Кодексу» [47]. Таким чином, вперше було визначено в КК України перелік злочинів, які віднесено до корупційних. Також внесено низку змін до інших статей КК України щодо реалізації положень зазначеного вище закону України.

Водночас, Законом України «Про запобігання корупції», який визначає «правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень» [43], надано визначення понять «корупційне правопорушення» та «правопорушення, пов'язане з корупцією» [43]. Так, відповідно до ст. 1 зазначеного закону, «корупційне правопорушення – це діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 Законом України «Про запобігання корупції», за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність» [43], а «правопорушення, пов'язане з корупцією – це діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені Законом України «Про запобігання

корупції» вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у ч. 1 ст. 3 Законом України «Про запобігання корупції», за яке законом встановлено «кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність»» [43].

Таким чином виходить, що Закон України «Про запобігання корупції» визначає поняття правопорушення, пов'язаного з корупцією, і вказує, що у разі його вчинення може наставати настає кримінальна відповідальність, однак КК України на той час не має положень про перелік злочинів, пов'язаних з корупцією, що утворювало певну колізію.

Крім того, Законом України «Про запобігання корупції» доповнено КК України ст. 366-1 у такій редакції:

«Стаття 366-1. Декларування недостовірної інформації

Подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, передбаченої Законом України "Про запобігання корупції", або умисне неподання суб'єктом декларування зазначеної декларації -

карається позбавленням волі на строк до двох років з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.

Примітка. Суб'єктами декларування є особи, які відповідно до частин першої та другої статті 45 Закону України «Про запобігання корупції» «зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [43; 22].

Отже, цим законом вперше в Україні передбачено кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації, хоча це суспільно небезпечне діяння не було віднесено до корупційного.

12 лютого 2015 року було прийнято Закон України № 198-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції» [35], яким змінено редакцію примітки до ст. 45 КК України на таку: «Корупційними злочинами відповідно до цього

Кодексу вважаються злочини, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також злочини, передбачені статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу» [35].

Зазначеним законом знов не було визначено декларування недостовірної інформації як корупційний злочин. Однак вже 2 жовтня 2019 року Законом України № 140-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції» [36] кримінальне правопорушення, передбачене ст. 366-1 КК України було віднесено до корупційних злочинів шляхом доповнення примітки до ст. 45 вказівкою на зазначену норму.

1 липня 2020 року, у зв'язку з набуттям чинності Закону України від 22 листопада 2018 року № 2617-VIII «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень» [37], ст. 45 викладено у новій редакції.

Кримінально-правова норма, яка передбачає відповідальність за декларування недостовірної інформації, знов зазначала змін 27 жовтня 2020 року, коли «Конституційний Суд України у своєму рішенні № 13-р/2020 у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України» [60] визнав такою, що «не відповідає Конституції України (є неконституційною) ст. 366-1 КК України, чим фактично скасував кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації» [60].

Вирішуючи питання про неконституційність декларування недостовірної інформації, Конституційний Суд України зазначав, що «окремим виявом справедливості є питання відповідності покарання вчиненому кримінальному правопорушенню; категорія справедливості передбачає, що покарання за кримінальне правопорушення повинно бути домірним кримінальному

правопорушенню... покарання має перебувати у справедливому співвідношенні із тяжкістю та обставинами скоєного і особою винного; правова держава, вважаючи покарання передусім виправним та превентивним засобом, має використовувати не надмірні, а лише необхідні і зумовлені метою заходи» [60; 57].

«Конституційний Суд України також наголошував, що обмеження щодо реалізації конституційних прав і свобод не можуть бути свавільними та несправедливими, вони мають встановлюватися виключно Конституцією і законами України, переслідувати легітимну мету, бути обумовленими суспільною необхідністю досягнення цієї мети, пропорційними та обґрунтованими, у разі обмеження конституційного права або свободи законодавець зобов'язаний запровадити таке правове регулювання, яке дасть можливість оптимально досягти легітимної мети з мінімальним втручанням у реалізацію цього права або свободи і не порушувати сутнісний зміст такого права» [58]. «Криміналізація конкретного вчинку людини можлива за умови, якщо це відповідає, зокрема, сукупності таких критеріїв: значна (суттєва) суспільна небезпека діяння; поширення аналогічних діянь у суспільстві; неефективність інших галузевих правових засобів впливу на зазначені діяння; неможливість успішної боротьби з діянням менш репресивними методами» [58].

«У разі недотримання законодавцем вказаних критеріїв криміналізації може виникнути ситуація, коли кримінальним правопорушенням буде визнано діяння, якому не притаманні достатні для криміналізації характер та ступінь суспільної шкоди. У такому випадку криміналізація здійснюється за відсутності для цього підстав, і за її результатом злочином визнається діяння, яке об'єктивно таким не є. Внаслідок цього створюються законодавчі основи для безпідставного притягнення до кримінальної відповідальності за діяння, за яке настає менш сувора юридична відповідальність. Наведене порушує конституційний принцип верховенства права» [60]. «Дотримання вимоги ясності і недвозначності норм, які встановлюють кримінальну відповідальність,

є особливо важливим з огляду на специфіку кримінального закону та наслідки притягнення до кримінальної відповідальності, адже притягнення до такого виду юридичної відповідальності пов'язане з можливими істотними обмеженнями прав і свобод людини» [60; 59].

«Відповідно до позиції Європейського суду з прав людини якщо йдеться про позбавлення свободи, надзвичайно важливим є забезпечення загального принципу юридичної визначеності» [60; 56]; вимога «якості приписів права» в розумінні п. 1 ст. 5 Конвенції означає, що «якщо національний закон дозволяє можливість позбавлення свободи, такий закон має бути достатньо доступним, чітко сформульованим і передбачуваним у застосуванні, щоб виключити будь-який ризик свавілля» [60; 56]. За своєю правовою природою «подання суб'єктом декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання декларації хоч і свідчать про порушення вимог антикорупційного законодавства, однак такі діяння не здатні заподіяти істотної шкоди фізичній чи юридичній особі, суспільству або державі в обсягах, необхідних для визнання їх суспільно небезпечними відповідно до вимог ст. 11 КК України» [60].

Відповідно до рішення Конституційного Суду України «декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації мають бути підставою для інших видів юридичної відповідальності. Незважаючи на те, що корупція є однією з основних загроз національній безпеці України, протидія корупції має здійснюватися виключно правовими засобами з дотриманням конституційних принципів та приписів законодавства, ухваленого відповідно до Конституції України» [60; 59].

Конституційний Суд України дослідивши склад кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-1 КК України, дійшов висновку, що «використання юридичних конструкцій, у яких відсутній чіткий перелік законів, унеможливорює однозначне визначення кола суб'єктів кримінального правопорушення, а відсилочні норми унеможливають встановлення кола їх

адресатів. Як наслідок, до відповідальності за умисне неподання декларації може бути притягнуто осіб, які не можуть бути учасниками правовідносин з декларування, а тому свідомо не виконали такого обов'язку» [60]. «Зазначене не узгоджується з поняттям правової держави та принципом верховенства права, закріпленим у ч. 1 ст. 8 Основного Закону України, зокрема такими його елементами, як юридична визначеність та передбачуваність закону. Встановлення кримінальної відповідальності за декларування завідомо недостовірних відомостей у декларації, а також умисне неподання суб'єктом декларування декларації є надмірним покаранням за вчинення цих правопорушень. Негативні наслідки, яких зазнає особа, притягнута до кримінальної відповідальності за вчинення кримінальних правопорушень, передбачених ст. 366-1 КК України, непропорційні шкоді, яка настала або могла настати у разі вчинення відповідних діянь. Таким чином, наведене свідчить, що законодавець не дотримав принципів справедливості та пропорційності як елементів принципу верховенства права, а отже, ст. 366-1 КК України суперечить ч. 1 ст. 8 Основного Закону України» [60].

30 грудня 2020 року Законом України від 4 грудня 2020 року № 1074-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [34] з КК України виключено ст. 366-1, а також доповнено його ст. 366-2 «Декларування недостовірної інформації» та ст. 366-3 «Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [34].

Фактично цим законом кримінально-правову норму, передбачену ст. 366-1 КК України було поділено на два різні кримінальні правопорушення, передбачені ст. 366-2 і 366-3 КК України.

Крім того, зазначеним законом було доповнено примітку до ст. 45 КК України абз. 2 такого змісту: «Кримінальними правопорушеннями,

пов'язаними з корупцією, відповідно до цього Кодексу вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366-2, 366-3 цього Кодексу» [39]. Таким чином, декларування недостовірної інформації було віднесено до кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією. Такі зміни забезпечують заборону на звільнення від кримінальної відповідальності та відбування покарання за вчинення кримінальних правопорушень, правопорушень, пов'язаних з корупцією, зокрема передбаченого ст. 366-2 КК України.

З огляду на нову редакцію зазначеної статті, можна стверджувати, що законодавець частково диференціював кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації, а також передбачив більш гуманне покарання та більше альтернативних покарань за це діяння. Проте, на відміну від ст. 368, 368-5, 369 та 382 КК України, ст. 366-2 немає диференціації за колом осіб, зокрема за категорією посад, які займають суб'єкти декларування.

Попри змінення норми, яка передбачає кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації, вона потребує змін, які доцільно вносити з урахуванням практики застосування ст. 366-1 КК України, наукових положенням, а також зауважень, які викладені у «рішенні Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовтня 2020 року № 13-р/2020 (справа № 1-24/2020(393/20))» [60].

З початку повномасштабного вторгнення росії в Україну парламентом нашої держави було прийнято Закон України від 8 липня 2022 року № 2381-IX «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану» [38], яким було встановлено, що «суб'єкти декларування подають декларації протягом 90 календарних днів з дня припинення чи скасування воєнного стану на території України» [38]. Таким

чином, на момент воєнного стану «фактично скасовано обов'язок подання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [38].

Через «відсутність обов'язку подання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [38], і продовження воєнного стану притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності за декларування недостовірної інформації в майбутньому може мати певні складнощі, зокрема пов'язані зі скасуванням чи зміною окремих положень законодавчих актів, строків давності притягнення до відповідальності, можливості легалізації майна отриманого злочинним шляхом, переховування винних та виїзд за межі нашої держави тощо.

В цей час в Україні також було прийнято Закон України від 20 червня 2022 року № 2322-IX «Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки» [38], яким затверджено Антикорупційну стратегію на 2021–2025 роки. Метою цієї Антикорупційної стратегії є «досягнення суттєвого прогресу в запобіганні та протидії корупції, а також забезпечення злагодженості та системності антикорупційної діяльності всіх органів державної влади та органів місцевого самоврядування. У цій Антикорупційній стратегії корупція розглядається як ключова перешкода стабільному економічному зростанню і розбудові ефективних та інклюзивних демократичних інститутів» [44].

«Антикорупційна стратегія констатує, що окремі положення кримінального законодавства, які стосуються кримінальної відповідальності за корупційні кримінальні правопорушення, суперечать міжнародним стандартам у цій сфері, не узгоджені між собою та з положеннями кримінального процесуального законодавства. Як наслідок, у значній частині випадків особи, що вчинили корупційні кримінальні правопорушення, звільняються від кримінальної відповідальності та/або покарання» [44].

Для уникнення проблемних ситуацій під час правозастосування в майбутньому, а також на виконання вимог ЄС щодо здійснення

антикорупційних заходів в нашій державі, до Верховної Ради України подано проєкт закону від 23 вересня 2022 року № 8071 «Про внесення змін до деяких законів України з метою виконання вимог Європейської комісії щодо набуття Україною статусу члена Європейського союзу» [33], яким запропоновано встановити, що «особи, які у 2022 році не подали декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, подають таку декларації не пізніше 60 календарних днів з дня набрання чинності цього закону» [33]. Крім того, «суб'єкти декларування, які у визначений цим законом строк не подали декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, у зв'язку з виконанням завдань в інтересах національної безпеки і оборони України, безпосередньою участю у веденні воєнних (бойових) дій, перебуванням в районі проведення воєнних (бойових) дій та/або на тимчасово окупованій території, іншими обставинами, спричиненими військовою агресією Російської Федерації, не підлягають притягненню до відповідальності за несвоєчасне подання такої декларації» [33].

Таким чином, зазначеним проєктом закону одночасно можна вирішити два проблемні питання: 1) задовольнити вимоги з боку ЄС до України щодо «поновлення обов'язку подання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [45]; 2) не притягувати до відповідальності суб'єктів декларування, які все одно не подали «у визначений строк декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [45], через поважні причини, пов'язані з безпосередньою участю у відсічі збройної агресії росії проти України.

Для більш ефективної реалізації зазначених вище положень, а також з метою уникнення колізій під час правозастосування, пропонуємо доповнити примітку до ст. 366-2 КК України та ст. 172-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення наступним положенням: «Суб'єкти декларування, які у визначений Законом України «Про запобігання корупції»

строк не подали декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, відповідно до статті 45 Закону України «Про запобігання корупції», та/або повідомлень, передбачених частинами першою, четвертою статті 52 Закону України «Про запобігання корупції», у зв'язку з виконанням завдань в інтересах національної безпеки і оборони України, безпосередньою участю у веденні воєнних (бойових) дій, перебуванням в районі проведення воєнних (бойових) дій та/або на тимчасово окупованій території, іншими обставинами, спричиненими військовою агресією Російської Федерації, не підлягають притягненню до відповідальності за несвоєчасне подання такої декларації».

Такі зміни до КК України необхідно внести, оскільки «досконалість кримінального закону безпосередньо позначається на ефективності кримінально-правової охорони суспільних відносин, застосуванні кримінально-правових норм із дотриманням принципу законності» [4, с. 19].

Проаналізувавши історичний розвиток протидії політичній корупції у представницьких органах влади, можна дійти наступних **висновків**.

14 жовтня 2014 року Законом України «Про запобігання корупції» доповнено КК України ст. 366-1, чим вперше в Україні було встановлено кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації.

27 жовтня 2020 року ст. 366-1 КК України було визнано неконституційною, «відповідно до рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України» [60].

30 грудня 2020 року з КК України виключено ст. 366-1 у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого

самоврядування» [34]. Крім того, КК України було доповнено ст. 366-2 «Декларування недостовірної інформації» та ст. 366-3 «Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [34].

29 червня 2021 року декларування недостовірної інформації було віднесено до кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією, у зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [39].

Висновки до розділу 1

Дослідивши теоретичні, методологічні та правові засади протидії політичній корупції у представницьких органах влади можна зробити наступні висновки:

За результатами вивчення наукових праць вітчизняних вчених, які досліджували окремі питання політичної корупції в Україні, можна стверджувати, що політична корупція – це серйозне негативне явище, яке позначається на демократії, соціально-економічному розвитку держави та суспільства, а також багатьох інших факторах. Як зазначають деякі вчені, політичну корупцію неможливо викоринити, однак необхідно вживати усіх заходів щодо її мінімізації. Інші вчені вказують на конкретні способи подолання політичної корупції та окреслюють певні правові та організаційні заходи.

Аргументовано, що політична корупція явище багатогранне, динамічне, видозмінне, суспільна небезпека його суспільством повною мірою ще не усвідомлена. У зв'язку з цим необхідно подальше вивчення політичної корупції

і особливо її соціальних наслідків, що негативно впливають на процеси перетворення та розвитку сучасного суспільства.

Доведено, що «політична корупція є вершиною і самим небезпечним видом корупції, однак не єдиною. Адже поряд із нею, як правило, існує управлінська корупція, корупція на рівні бізнесу, корупція на рівні громадських організацій, приватного і пов'язаного з ним комунального сервісу (освіта, медицина) тощо. Крім того, зазначено, що не належить до політичної корупції протиправна діяльність високопосадовців щодо переслідування політичних опонентів, професійних прав журналістів та грубого порушення прав і свобод громадян. З'ясовано, що метою політичної корупції насамперед є не збагачення окремих осіб, а прихід до публічної влади і її утримання» [11, с. 122].

Зроблено висновок, що «юридичні чинники протидії політичній корупції є найбільш дієвою і жорсткою вершиною піраміди боротьби із нею, при цьому основне навантаження щодо запобігання їй має лягати на плечі громадянського суспільства та медіа, які своїми громадськими, журналістськими та політичними засобами мають відправляти корумпованих високопосадовців за межі публічної влади, а ті політичні сили, які не самоочищаються від корупціонерів, – на політичне узбіччя» [11, с. 122].

РОЗДІЛ 2

МЕХАНІЗМ ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ У ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНАХ ВЛАДИ: ПОНЯТТЯ, СУТНІСТЬ, СТРУКТУРА ТА ЗМІСТ ЕЛЕМЕНТІВ

2.1. Поняття механізму протидії політичній корупції у представницьких органах влади, його сутність, гарантії

Нині в теорії права немає ґрунтовних розробок механізму протидії політичній корупції у представницьких органах влади, зокрема «не сформульовано визначення цього поняття, не висвітлено зміст його елементів, не сформульовано науково обґрунтовані правила» [5, с. 189] протидії політичній корупції у представницьких органах влади, детально не проаналізовано її форми. Тому суб'єкти реалізації такої протидії не мають дієвих орієнтирів належної реалізації своїх прав й обов'язків, гарантованих національним законодавством. Це обумовлює розроблення теоретичної моделі дієвих механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади (як теоретична модель), з метою впровадження їх для відбудови держави як у воєнний та поствоєнний період, а також і для сталого розвитку України у світі.

Ситуація у сфері боротьби з корупцією у представницьких органах влади залишається складною, а нормативне забезпечення її протидії потребує удосконалення. Стало очевидним, що існуюча система протидії політичній корупції у представницьких органах влади, себе практично вичерпала і не враховує нові реалії, які з'явилися. Це все свідчить про своєчасність та необхідність дослідження проблем механізму протидії політичній корупції у представницьких органах влади, його сутність, гарантії.

Зміст терміну «механізм» у тлумачному словнику має такі значення: 1) «пристрій, що передає або перетворює рух; 2) внутрішня будова, система

чого-небудь; 3) метод, спосіб; 4) сукупність станів і процесів, з яких складається певне фізичне, хімічне та інші явища» [8, с. 665; 3, с. 161]; 5) «внутрішню будову, систему чого-небудь; сукупність станів процесів, з яких складається певне явище» [1, с. 695].

Отже, буквально переносючи зміст цих слів на досліджуваний термін, можна констатувати, що механізм протидії політичній корупції у представницьких органах влади може означати: 1) «систему втілення законодавства в правові відносини; 2) метод або спосіб такого втілення; 3) сукупність процесів, з яких складається його реалізація» [3, с. 161].

«Фундаментальною основою для механізму протидії політичній корупції у представницьких органах влади є поняття «механізм», під яким розуміють сукупність організаційних структур, конкретних форм і методів управління, а також правових норм, за допомогою яких реалізуються діючі у конкретних умовах відповідні закони» [23]. Вчений Л. П. Юзьков наголошує, що «існують два підходи до визначення поняття «механізм» – структурно-організаційний та структурно-функціональний. Згідно з першим підходом, механізм характеризується як сукупність певних складників, що створюють організаційну основу певних явищ, процесів. За другим підходом, при визначенні механізму того чи того державно-правового інституту (процесу, явища) увага акцентується не тільки на організаційній основі його побудови, але й на його динаміці, реальному функціонуванні» [68, с. 57–59]. Р. С. Квасницька, С. О. Джерелейко характеризують механізм як «систему, що визначає послідовність здійснення певних процесів або порядок виконання відповідних робіт» [15, с. 67].

Доцільно відзначити, що під «механізм» треба розуміти як «сукупність взаємодіючих та взаємодоповнюючих елементів відповідної системи, яка динамічно розвивається та застосовується для досягнення відповідної цілі» [15, с. 67].

Механізм протидії політичній корупції у представницьких органах влади є одним з видів правових механізмів. На сьогодні розрізняють два основних

підходи до визначення поняття «механізм управління»: структурно-організаційний та структурно-функціональний. Структурно-організаційний підхід визначає механізм як сукупність певних складників, що створюють організаційну основу певних явищ та процесів. Структурно-функціональний підхід акцентує увагу не тільки на організаційній основі його побудови, але й на його динаміці, реальному функціонуванні. Статику механізму управління визначають суб'єкти та об'єкти управління, які становлять організаційно-структурну основу механізму, а динаміку – комплекс зв'язків та взаємодія між ними» [29, с. 234]. Тому, «механізми публічного управління – це способи здійснення публічної влади для досягнення стратегічних цілей; механізми публічного адміністрування – це способи об'єктно-суб'єктної взаємодії як всередині публічної адміністрації, так і з її зовнішнім оточенням; при цьому механізми здійснення процесу публічного адміністрування класифікуються за такими суб'єктами, як Президент, органи законодавчої влади, органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування» [12, с. 31]. Тож, «розподіл механізмів публічного управління й адміністрування є таким: механізмами публічного управління є економічні, правові, комбіновані; механізмами публічного адміністрування є адміністративні, організаційні, комбіновані» [14, с. 161]. Внутрішнім «кистяком» змісту механізмів покладено поняття елементи або технології. Так, технологія публічного адміністрування – це «сукупність прийомів і засобів підтримки стійкого режиму функціонування механізмів публічного адміністрування, об'єднаних у відповідний технологічний ланцюг. Слід зауважити, що у виробничому контексті «технологія» є поняттям, ієрархічно вищим за поняття «механізм», оскільки саме від неї залежить вибір тих чи тих механізмів роботи, в контексті публічності механізми адміністрування мають більш широкий зміст, ніж їх морфологічні аналоги у сфері виробництва. Технологія у сфері публічності покликана передусім допомогти реалізувати задіяні механізми. Саме з цього твердження, ми вважаємо, можна зробити висновки про витoki цифрових та інформаційних технологій у публічній сфері. Отже, сучасні механізми не можуть обійтися без

технологій так само, як і технології у сфері публічності не можуть існувати відокремлена від механізмів» [24, с. 162].

«Механізми функціонування системи публічного адміністрування на різних етапах суспільного розвитку країни являють собою структуру системи публічного адміністрування, яка відповідає чинному законодавству, наявних зав'язків між її підсистемами та усіма органами, що входять до її складу. На сьогодні система публічного адміністрування в Україні складається з органів державної влади та органів місцевого самоврядування, що знаходяться у безперервній взаємодії, виконуючи покладені на них функції» [53, с. 98].

«Механізми здійснення процесу публічного адміністрування різними владними органами та окремими посадовими особами є чітко вибудованими у послідовності дій, реалізація яких забезпечує здійснення публічного адміністрування відповідними органами, їх посадовими особами шляхом поступових перетворень у стані об'єктів публічного адміністрування» [54].

«Механізм публічного адміністрування складається з таких механізмів: економічного (механізм публічного адміністрування банківською, грошово-валютною, інвестиційною, інноваційною, кредитною, податковою, страховою діяльністю тощо); мотиваційного (сукупність командно-адміністративних та соціально-економічних стимулів, які спонукають державних службовців до високоефективної роботи); організаційного (об'єкти, суб'єкти публічного адміністрування, їх цілі, завдання, функції, методи управління та організаційні структури, а також результати їх функціонування); політичного (механізми формування економічної, соціальної, фінансової, промислової політики тощо); правового (нормативно-правове забезпечення: закони, постанови Верховної Ради України, укази Президента України, постанови і розпорядження Кабінету Міністрів України, а також методичні рекомендації, інструкції тощо)» [13].

Підсумовуючи вищевикладене, вважаємо за доцільне запропонувати детермінанту механізму протидії політичній корупції як сукупність засобів та способів, які забезпечують реалізацію уповноваженими суб'єктами протидії соціально-правовому та політико-кримінологічному явищу, що проявляється в

сукупності вчинених кримінальних правопорушень посадовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування або претендентами на ці посади, або за їх дорученням іншими особами, з використанням свого службового, майнового чи іншого становища всупереч інтересам інших осіб та суспільства з метою заняття, збереження, розподілу або втрати відповідної державної посади, у певній державі (або регіоні) за певний період часу.

Відповідно, елементами такого механізму є: а) система правових актів, що включають ратифіковані Україною міжнародні акти та правові акти України; б) публічні органи адміністрування, що наділені владними повноваженнями у сфері протидії політичній корупції; в) системи засобів для реалізації основної мети.

«Ведення агресивної війни росії проти України, а також порушення законів та звичаїв війни з боку військових країни-окупанта, поставило перед українським народом нові виклики, які потребують негайного вирішення» [62].

Одним із них стала політична корупція. «Політична корупція не є плацдармом для реалізації волі всіх верств суспільства, а тільки певних «обраних» осіб, які мають «доступ» до високопоставлених чиновників, уповноважених на прийняття управлінських рішень, і необхідні важелі тиску на цих суб'єктів, з метою власного збагачення» [6, с. 290].

«Політична корупція є нелегітимним використанням учасниками політичного процесу і носіями публічної влади їх можливостей і повноважень з метою отримання особистих чи групових вигод. При цьому вигода може мати будь-який характер – від безпосередньо матеріального до символічного (влада заради влади, соціального престижу тощо), а механізми використання повноважень (можливостей) можуть набувати протиправні форми» [6, с. 93]. Саме «політичний вид корупції вид корупції є одним з найбільш згубних для держави, адже саме на вищому рівні визначається політичний курс, формується напрями її розвитку, знаходяться величезні обсяги коштів» [6, с. 93].

Враховуючи колосальний вплив політичної корупції на функціонування державних органів доцільно зосередити на ній особливу увагу. Політична

корупція в Україні зумовлена вадами, які передані від попередньої політичної системи радянського періоду, зокрема надмірною концентрацією влади та власності у руках держави, централізацією прийняття «рішень, несправедливим розподілом благ між різними соціальними класами та суспільними групами» [70]. Значення забезпечення належного рівня протидії політичній «корупції є першочерговим завданням держави, оскільки сприятиме економічному зростанню, посиленню ролі державних інституцій та органів місцевого самоврядування, забезпечить відновлення довіри до них, а також зумовить покращення іміджу держави на міжнародному рівні» [70].

Публічна влада є насамперед системою політичних інститутів, то й «корупція як форма зловживання цією владою є політичним феноменом. За такого підходу можна стверджувати, що будь-які корупційні діяння, вчинені представниками державної влади» [70] або місцевого самоврядування, мають політичний сенс і можуть вважатися політичною корупцією.

Аналіз саме поняття політичної корупції необхідне «також для більш предметного розуміння соціальної сутності корупції як явища та підвищення ефективності протидії їй» [70].

«Виділення з усього масиву корупційних діянь такого виду корупції, як політична, обумовлена трьома специфічними моментами: статусом суб'єкта корупційного правопорушення, спрямованістю (цілепокладанням)» [70] та мотивованістю його протиправної діяльності, а також характером її наслідків.

Уніфікованого визначення політичної корупції немає як у національній так і в зарубіжних теоретичних роботах з відповідної проблематики [69, с. 6], так і в різних організацій та «структур, які здійснюють практичну діяльність у сфері протидії корупції» [70]. В результаті різні автори та організації формулюють (або приймають) різні визначення цього явища.

«Політична корупція – це використання особою, яка обіймає державну посаду, довірених йому державно-владних повноважень та прав, службового становища та статусу в системі державної влади, статусу органу державної влади, яку він представляє, з метою протиправного отримання особистої та

(або) групової, у тому числі і на користь третіх осіб, політичної вигоди (політичного збагачення)» [69, с. 6].

Політичну корупцію вчений Є. В. Невмержицький визначає як «будь-які дії чиновників, якщо вони відходять від визначених законом обов'язків в інтересах особистої вигоди» [30]. Політичну корупцію також розуміють як «неформальне інституційне середовище, «чорний ринок» економічних, адміністративних, інформаційних ресурсів, на якому владні еліти взаємодіють між собою та з іншими структурами суспільства, а також можуть тлумачити як будь-яку транзакція між акторами приватного та публічного секторів, у якій колективні блага нелегітимно конвертуються у приватні» [65, с. 3].

Міжнародна антикорупційна організація Transparency International визначає політичну корупцію так: «Політична корупція – зловживання службовим становищем з боку політичних лідерів у цілях особистої наживи» [73].

В деяких випадках «політична корупція використовується як синонім до корупції високого рівня та відноситься до зловживання службовим становищем з боку політичних лідерів, зокрема це стосується саме корупції у політичних та виборчих процесах» [72].

Отже, пропонується позиція, про доцільність відносити до політичної корупції всі корупційні діяння, що мають політичне підґрунтя, виділяючи серед них сфери таких суспільних відносин, які є найбільш уразливими до корупції та паралельно з тим тісно пов'язаними з політичною діяльністю: законодавчий процес, виборчий процес, діяльність політичних партій, бюджетний процес, приватизація.

Політична корупція є явищем багатогранним, агатоаспектним яке постійно трансформується і тому в залежності від сфер і форм прояву політичної корупції в сучасному суспільстві формувати повний (вичерпний) перелік форм і видів прояву (існування) і поширення політичної корупції – дуже складне завдання, що вимагає особливої підготовки дослідників, яка до того ж не входить до переліку основних завдань нашого дослідження.

На основі зазначених визначень, слід констатувати, що політична корупція відрізняється від адміністративно-бюрократичної корупції. Наприклад, корумпований президент, міністр уряду чи правляча партія це проблема іншого роду, ніж, наприклад, учитель або медсестра бере хабарі за надання послуг. Проблема з політичною корупцією полягає в тому, що вона виконує функцію, що виходить за межі жадібності та особистої діяльності збагачення – це може утримати режим разом і на плаву. Політичний корупція не тільки дає стимули для контролю над державою, вона є засобом збереження контролю над державою. У правителів не буде політичної волі викоринити політичну корупцію, оскільки вона їм надає багатство та владу. Проблеми щодо розуміння її змісту породженні тим, що на законодавчому рівні не визначено її зміст, крім того уніфікованого визначення політичної корупції немає ні в національних, ні в зарубіжних наукових дослідженнях.

2.2. Суб'єкти протидії корупції у представницьких органах влади

У ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» [43] надано визначення терміну «спеціально уповноважені суб'єкти у сфері протидії корупції», до яких віднесено «органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції» [43]. Проаналізуємо, особливості реалізації протидії корупції у представницьких органах влади.

«НАЗК є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику» [43]. У зв'язку з тим, що НАЗК є одним із головних суб'єктів протидії корупції, то покладений обов'язок декларування доходів та видатків Головою та заступником Голови НАЗК є доцільним і необхідним. Водночас, працівники НАЗК, окрім інших прав наділені правом складати протоколи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції НАЗК,

застосовувати передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення. Тобто виконувати аналогічні функції правоохоронних органів. З огляду на зазначене виникає питання: чому працівники НАЗК, які уповноважені складати протоколи про адміністративні правопорушення не зобов'язані подавати декларацію? На нашу думку, така діяльність також пов'язана з можливим зловживанням влади або службовим становищем, у зв'язку з чим, можливе незаконне збагачення таких осіб. З метою недопущення використання своїх службових чи посадових повноважень працівниками НАЗК, які уповноважені складати протоколи про адміністративні правопорушення, всупереч закону, необхідно покласти обов'язок декларування на таких осіб. Таким чином, пропонуємо пп. «є» п. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» [38] викласти у такій редакції: «є) Голова, заступник Голови, інші працівники Національного агентства з питань запобігання корупції, які уповноважені складати протоколи про адміністративні правопорушення та застосовувати заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення».

З приводу визначення які саме працівники є посадовими та службовими особами інших державних органів НАЗК роз'яснює, що у цілях визначення суб'єктів, на яких поширюється дія Закону України «Про запобігання корупції» [38] (відповідно до пп. «и» п. 1 ч. 1 ст. 3), під «посадовими та службовими особами інших державних органів» слід розуміти працівників державних органів, які: «1) здійснюють функції представників влади; 2) обіймають посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій» [52]. «До представників влади належать, зокрема, працівники державних органів, які наділені правом у межах своєї компетенції ставити вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання юридичними і фізичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості» [52]. «Адміністративно-господарські функції (обов'язки) – це обов'язки з управління або розпорядження державним, комунальним майном (установлення порядку його зберігання, переробки,

реалізації забезпечення контролю за цими операціями тощо). Такі повноваження в різному обсязі є у начальників планово-господарських, постачальницьких, фінансових відділів і служб, їхніх заступників, керівників відділів підприємств тощо» [52]. «Організаційно-розпорядчі функції (обов'язки) – це обов'язки щодо здійснення керівництва галузю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах чи організаціях незалежно від форм власності. Такі функції виконують, зокрема, керівники міністерств, інших центральних органів виконавчої влади, державних, комунальних підприємств, установ, організацій, структурних підрозділів, їхні заступники, особи, які керують ділянками робіт» [52]. Щодо інших «працівників державних органів, які виконують функції з обслуговування або технічні функції, то їх можна визнати посадовими чи службовими особами лише за умови, що разом із цими функціями вони виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції (обов'язки)» [63].

З огляду на зазначене вище, можна стверджувати, що зазначені суб'єкти протидії корупції у представницьких органах влади можуть здійснювати зазначену протидію щодо таких осіб як:

«1. Президент України, Голова Верховної Ради України, його Перший заступник та заступник, Прем'єр-міністр України, Перший віце-прем'єр-міністр України, віце-прем'єр-міністри України, міністри, інші керівники центральних органів виконавчої влади, які не входять до складу Кабінету Міністрів України, та їх заступники, Голова Служби безпеки України, Генеральний прокурор, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступник, Голова та інші члени Рахункової палати, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений із захисту державної мови, Голова Верховної Ради Автономної Республіки Крим, Голова Ради міністрів Автономної Республіки Крим» [43].

З огляду на зазначене, Д. Ф. Волонець зазначає, що «до вказаної категорії осіб належать найвищі державні посадовці, які уповноважені на виконання

функцій держави. Звісно, враховуючи їх ключові ролі в державі, рішення щодо зобов'язання цих громадян подавати декларації та передбачення кримінальної відповідальності за декларування у них недостовірної інформації (або ж неподання суб'єктом декларування відповідної декларації) виглядає абсолютно правильним рішенням, спрямованим на подолання в нашій державі явища корупції» [10, с. 166]. Цілком поділяємо позицію науковця.

2. «Народні депутати України, депутати Верховної Ради Автономної Республіки Крим, депутати місцевих рад, сільські, селищні, міські голови» [43].

«Народний депутат України є обраний відповідно до Закону України «Про вибори народних депутатів України» представник Українського народу у Верховній Раді України і уповноважений ним протягом строку депутатських повноважень здійснювати повноваження, передбачені Конституцією України та законами України» [51]. «Депутат Верховної Ради Автономної Республіки Крим є представником інтересів населення автономії» [49]. «Депутат місцевої ради – представник інтересів територіальної громади, виборців свого виборчого округу. Депутат сільської, селищної, міської, районної у місті, районної, обласної ради є представником інтересів територіальної громади села, селища, міста чи їх громад, який відповідно до Конституції України і закону про місцеві вибори обирається на основі загального, рівного, прямого виборчого права шляхом таємного голосування на строк, встановлений Конституцією України» [50]. «Міський голова є головною посадовою особою територіальної громади міста» [46].

3. Державні службовці, посадові особи місцевого самоврядування [43].

«Державний службовець – це громадянин України, який займає посаду державної служби в органі державної влади, іншому державному органі, його апараті (секретаріаті), одержує заробітну плату за рахунок коштів державного бюджету та здійснює встановлені для цієї посади повноваження, безпосередньо пов'язані з виконанням завдань і функцій такого державного органу, а також дотримується принципів державної служби» [41]. Враховуючи той факт, що «вказані громадяни не тільки виконують завдання і функції цих державних

органів, але і отримують заробітну плату саме з державного бюджету, вимога щодо обов'язкового декларування є дуже актуальною» [10, с. 167]. «Посадова особа місцевого самоврядування – це особа, яка працює в органах місцевого самоврядування, має відповідні посадові повноваження у здійсненні організаційно-розпорядчих та консультативно-дорадчих функцій і отримує заробітну плату за рахунок місцевого бюджету» [46]. Таким чином, категорії «державні службовці» та «посадові особи місцевого самоврядування» є «досить близькими між собою, адже займають місця та виконують функції в певних установах та отримують заробітну плату з державного або місцевого бюджетів відповідно» [10, с. 167]. Крім того, ці «особи приймають ряд важливих рішень, а отже їх посади пов'язані з певними корупційними ризиками» [10, с. 167].

Відповідно до ч. 1 ст. 2 Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» [42], «особою, яка має значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархом), для цілей цього Закону вважається фізична особа, яка одночасно відповідає щонайменше трьом з таких ознак: 1) бере участь у політичному житті; 2) має значний вплив на засоби масової інформації» [42]; «3) є кінцевим бенефіціарним власником суб'єкта господарювання, який після дня введення в дію Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» [42], «є суб'єктом природних монополій або займає монопольне (домінуюче) становище на ринку відповідно до Закону України «Про захист економічної конкуренції» та протягом одного року поспіль підтримує або посилює таке становище» [42]; «4) підтверджена вартість активів особи та суб'єктів господарювання, бенефіціаром яких вона є, перевищує 1 мільйон прожиткових мінімумів, встановлених для працездатних осіб на 1 січня відповідного року» [42].

Обов'язок подавати декларацію зазначеними особами обумовлений необхідністю здійснення контролю за їх впливом у політичній, фінансовій, медійній сферах діяльності суспільства і держави.

3. «Кандидати на пост Президента України та кандидати у народні депутати України, зареєстровані в порядку, встановленому законом» [43].

З огляду на зазначене, можна стверджувати, що зазначені особи хоча і зобов'язані подавати декларацію, проте не несуть відповідальності за декларування недостовірної інформації. У зв'язку з цим, не цілком зрозумілим є позиція законодавця щодо накладання такого обов'язку на цих осіб. Видається, що вони можуть подати будь-які відомості у декларації і не нести жодної відповідальності, у зв'язку з чим власне декларування втрачає свою значимість як заходу контролю. З метою вирішення даного питання, пропонуємо встановити «кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування» [43], для усіх суб'єктів декларування шляхом зміни примітки до ст. 366-2 КК України, яку викласти у такій реакції: «Суб'єктами декларування у цій статті та статті 366-3 цього Кодексу є особи, які відповідно до частин першої, другої та третьої статті 45 Закону України «Про запобігання корупції» зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування». Окреслені зміни необхідно внести і в примітку до ст. 172-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

Водночас існує ще одне проблемне питання, яке потребує розв'язання. Як зазначає Д. М. Міськів, «законодавець не диференціював відповідальність за декларування недостовірної інформації залежно від статусу суб'єкта, на відміну від положень інших статей розділу XVII Особливої частини КК України. Йдеться про те, що немає жодної відмінності у відповідальності, до прикладу, військових посадових осіб Збройних Сил України та відповідальності вищих посадових осіб держави (Президента України, Голови Верховної Ради України,

його Першого заступника та заступника, Прем'єр-міністра України тощо), хоча рівень суспільної небезпеки, який видається, у цих випадках істотно відрізняється» [28, с. 136; 27, с. 141].

Таку позицію поділяють й інші вчені. Так К. П. Рубан зазначає, що «інноваційна стаття про кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації не містить жодних градацій у кваліфікації, які б визначали більш суворе покарання для народних депутатів, високопосадовців та суддів, власне про що зазначено у Законі України «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія)». Тобто, по факту, максимальна відповідальність за сотні тисяч прихованих статків та мільйони, а подекуди і мільярди гривень буде однаковою, та ще й з можливістю через три роки повернутися на політичну арену України. Поясненням такому становищу може бути направленість цієї норми на викриття дрібних чиновників, а не насправді протидію великій корупції» [27, с. 141; 28, с. 135; 61, с. 157].

При цьому слід звернути увагу, що Закон України «Про запобігання корупції» також виокремлює такі категорії посад. Так, відповідно до примітки до ст. 51-3 зазначеного закону, «під службовими особами, які займають відповідальне та особливо відповідальне становище, розуміються Президент України, Прем'єр-міністр України, член Кабінету Міністрів України, перший заступник або заступник міністра, член Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сферах електронних комунікацій, радіочастотного спектра та надання послуг поштового зв'язку, Антимонопольного комітету України, уповноважений з розгляду скарг про порушення законодавства у сфері публічних закупівель, Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голова Фонду державного майна України, його перший заступник або заступник, член Центральної виборчої комісії, член,

інспектор Вищої ради правосуддя, член, інспектор Вищої кваліфікаційної комісії суддів України, народний депутат України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Уповноважений із захисту державної мови, члени Національної комісії зі стандартів державної мови, Директор Національного антикорупційного бюро України, його перший заступник та заступник, Голова Національного агентства з питань запобігання корупції та його заступники, Генеральний прокурор, його перший заступник та заступник, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступник, член Ради Національного банку України, Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його перший заступник та заступник, Керівник Офісу Президента України, його перший заступник та заступник, Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим, його перший заступник та заступник, радник або помічник Президента України, Прем'єр-міністра України, особи, посади яких належать до посад державної служби категорії «А» або «Б», та особи, посади яких ч. 1 ст. 14 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» віднесені до першої – третьої категорій, а також судді, судді Конституційного Суду України, прокурори, слідчі і дізнавачі, керівники, заступники керівників державних органів, юрисдикція яких поширюється на всю територію України, їх апаратів та самостійних структурних підрозділів, керівники, заступники керівників державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, юрисдикція яких поширюється на територію однієї або кількох областей, Автономної Республіки Крим, міст Києва або Севастополя, керівників державних органів, органів влади Автономної Республіки Крим, юрисдикція яких поширюється на територію одного або кількох районів, міста республіканського в Автономній Республіці Крим або обласного значення, району в місті, міста районного значення, військові посадові особи вищого офіцерського складу» [43].

Крім того, у ст. 368, 368-5, 369 та 382 КК України є градація кримінальної відповідальності залежно від категорії посади: 1) «службові особи, які

займають відповідальне становище; 2) службові особи, які займають особливо відповідальне становище» [22].

З огляду на зазначене, пропонуємо ст. 366-2 і 366-3 КК України доповнити ознаками, які обтяжують відповідальність – вчинення діяння службовою особою, яка займає відповідальне становище та службовою особою, яка займає особливо відповідальне становище. Крім того, у ст. 368 КК України п. 2 і 3 примітки виключити, натомість примітку ст. 366-2 КК України доповнити положеннями такого змісту: «2. Службовими особами, які займають відповідальне становище, у статтях 366-2, 366-3, 368, 368-5, 369 та 382 цього Кодексу є особи, зазначені у пункті 1 примітки до статті 364 цього Кодексу, посади яких згідно із статтею 6 Закону України «Про державну службу» належать до категорії «Б», судді, прокурори, слідчі і дізнавачі, а також інші, крім зазначених у пункті 2 примітки до цієї статті, керівники і заступники керівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їх структурних підрозділів та одиниць. 3. Службовими особами, які займають особливо відповідальне становище, у статтях 366-2, 366-3, 368, 368-5, 369 та 382 цього Кодексу є: 1) Президент України, Прем'єр-міністр України, члени Кабінету Міністрів України, перші заступники та заступники міністрів, Голова та член Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, Голова та член Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Голова та член Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Голова та державний уповноважений Антимонопольного комітету України, Голова Державного комітету телебачення і радіомовлення України, Голова Фонду державного майна України, його перший заступник та заступники, Голова та член Центральної виборчої комісії, народні депутати України, Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, Директор Національного антикорупційного бюро України, Директор Бюро економічної безпеки України, Директор Державного бюро розслідувань, Генеральний прокурор, його перші заступники та заступники, Голова Конституційного Суду України, його заступники та судді

Конституційного Суду України, Голова Верховного Суду, його заступники та судді Верховного Суду, голови вищих спеціалізованих судів, їх заступники та судді вищих спеціалізованих судів, Голова Національного банку України, його перший заступник та заступники, Секретар Ради національної безпеки і оборони України, його перший заступник та заступники, Постійний Представник Президента України в Автономній Республіці Крим, його перший заступник та заступники, радники та помічники Президента України, Голови Верховної Ради України, Прем'єр-міністра України; 2) особи, посади яких згідно із статтею 6 Закону України «Про державну службу» належать до категорії «А»; 3) особи, посади яких згідно із статтею 14 Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування» віднесені до першої та другої категорій посад в органах місцевого самоврядування».

Зазначені зміни дадуть змогу встановити відповідальність за декларування недостовірної інформації щодо усіх категорій суб'єктів декларування, а також диференціювати кримінальну відповідальності залежно від категорії посади, що своєю чергою сприятиме ефективному застосуванню досліджуваної кримінально-правової норми.

Також слід зазначити, що декларування недостовірної інформації за своєю сутністю не може бути вчинено від імені та в інтересах юридичної особи, а тому підстав застосовувати заходи кримінально-правового характеру щодо юридичних осіб немає.

Висновки до розділу 2

Ситуація у сфері боротьби з корупцією у представницьких органах влади залишається складною, а нормативне забезпечення її протидії потребує удосконалення. Стало очевидним, що існуюча система протидії політичній корупції у представницьких органах влади, себе практично вичерпала і не враховує нові реалії, які з'явилися.

Аргументована позиція, що до політичної корупції всі корупційні діяння, що мають політичне підґрунтя, виділяючи серед них сфери таких суспільних відносин, які є найбільш уразливими до корупції та паралельно з тим тісно пов'язаними з політичною діяльністю: законодавчий процес, виборчий процес, діяльність політичних партій, бюджетний процес, приватизація.

На основі дослідження механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади, запропоновано детермінанту механізму протидії політичній корупції як сукупності засобів та способів, які забезпечують реалізацію уповноваженими суб'єктами протидії соціально-правовому та політико-кримінологічному явищу, що проявляється в сукупності вчинених кримінальних правопорушень посадовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування або претендентами на ці посади, або за їх дорученням іншими особами, з використанням свого службового, майнового чи іншого становища всупереч інтересам інших осіб та суспільства з метою заняття, збереження, розподілу або втрати відповідної державної посади, у певній державі (або регіоні) за певний період часу.

Відповідно, елементами такого механізму є: а) система правових актів, щодо протидії політичній корупції, що включають ратифіковані Україною міжнародні акти та правові акти України; б) публічні органи адміністрування, що наділені владними повноваженнями у сфері протидії політичній корупції; в) системи засобів для реалізації основної мети.

Констатовано, що по корупційним правопорушенням та кримінальним корупційним правопорушенням можна виявити хоч невелику кількість статистичних джерел, то по політичній корупції таких даних відшукати практично неможливо, чим значно звужується поле для кримінологічного дослідження тенденцій і закономірностей розвитку цього явища в сучасному суспільстві. Ще складніше ситуація з даними про осіб, засуджених за подібні політичні корупційні кримінальні правопорушення.

Висока латентність політичних корупційних правопорушень пояснюється досить великою кількістю факторів суб'єктивного та об'єктивного характеру. У

більшості випадків акти корупційних проявів носять конфіденційний і погоджувальний характер і, як правило, не тягнуть за собою скарг (звернень) до правоохоронних органів, оскільки обидва учасники корупційного правопорушення, як правило, досягають поставлених перед собою цілей.

Звернення в правоохоронні органи і розголос корупційного факту в таких випадках може бути лише з того боку, якому запропоновано предмет підкупу і тільки, як правило, з метою дискредитації свого політичного конкурента на пропоновану державну посаду або у випадках невиконання однієї зі сторін істотних умов корупційної угоди.

З метою протидії політичній корупції аргументовано необхідність встановити кримінальну відповідальність за декларування недостовірної інформації щодо усіх осіб, які зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Таким чином, суб'єктами кримінального правопорушення, передбаченого ст. 366-2 КК України, також можуть бути: «1) представники громадських об'єднань, наукових установ, навчальних закладів, експертів відповідної кваліфікації, інші особи, які входять до складу конкурсних та дисциплінарних комісій, утворених відповідно до Закону України «Про державну службу» [41], Закону України «Про службу в органах місцевого самоврядування», інших законів (крім іноземців-нерезидентів, які входять до складу таких комісій), Громадської ради доброчесності, утвореної відповідно до Закону України «Про судоустрій і статус суддів», і при цьому не є особами, зазначеними у п. 1, пп. «а» п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про запобігання корупції» [43]; 2) особи, визнані такими, які мають значну економічну та політичну вагу в суспільному житті (олігархами) відповідно до Закону України «Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів)» [42]; «3) кандидати на пост Президента України та кандидати у народні депутати України, зареєстровані в порядку, встановленому законом» [43].

Для усіх суб'єктів декларування, пропонуємо примітку до ст. 366-2 КК України викласти у такій реакції: «Суб'єктами декларування у цій статті та статті 366-3 цього Кодексу є особи, які відповідно до частин першої, другої та третьої статті 45 Закону України «Про запобігання корупції» зобов'язані подавати декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування». Відповідні зміни необхідно внести і в примітку до ст. 172-6 Кодексу України про адміністративні правопорушення.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПРОТИДІЇ ПОЛІТИЧНІЙ КОРУПЦІЇ У ПРЕДСТАВНИЦЬКИХ ОРГАНАХ ВЛАДИ

3.1. Міжнародні та зарубіжний досвід з питань протидії політичній корупції у представницьких органах влади

У вітчизняній та зарубіжній кримінології під попередженням злочинності, в тому числі і політичної корупції, як одного зі специфічних ненасильницьких видів політичної злочинності прийнято розуміти систему заходів державного та суспільного впливу на причини та умови (чинники, детермінанти) злочинності з метою їх подальшої нейтралізації.

Значно більшу роль, ніж неурядові міжнародні громадські організації, у запобіганні корупції у всіх і сферах прояву, різних її видах та формах та формуванні глобальної антикорупційної політики в сучасному світі повинні відігравати офіційні міжнародні міжурядові організації та утворювані ними спеціалізовані інститути (органи та установи).

Найбільшим і авторитетним суб'єктом попередження злочинності, зокрема і корупції, у світі є Організація Об'єднаних Націй (далі за текстом – ООН), її органи та спеціалізовані установи. Це становище впливає з правового статусу ООН і покладених на неї завдань. Крім того, саме ООН, її органи та «спеціалізовані установи стали загально визнаними центрами координації діяльності держав і міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю у всіх формах її прояву, так як її робота в цій сфері діяльності здійснюється як усередині держав, так та на міжнародному рівні» [73].

Це досягається шляхом правового встановлення та закріплення єдиних принципів, стандартів та норм попередження різних видів злочинності, у тому числі і корупції, прийняття уніфікованих міжнародних правових актів щодо

попередження корупційної поведінки та еталонів поведінки з правопорушниками, тим самим запускають процес формування міжнародної антикорупційної політики, який вже набув незворотного характеру

Особливе місце у системі міжурядових організацій займають регіональні офіційні організації. Серед них слід виділити Раду Європи, яка встановлює для держав, що входять до неї, єдині правові норми, спрямовані на попередження і протидію злочинності, в тому числі і корупції. До документів, що встановлюють принципи та норми протидії корупції, прийняті Радою Європи, слід віднести: 20 директивних принципів «боротьби з корупцією, прийняті Комітетом міністрів Ради Європи 6 листопада 1997 року» [73]; Угода про започаткування Групи держав по боротьбі з корупцією, прийнята Комітетом міністрів Ради Європи 1 травня 1999 року; Конвенцію про кримінальну відповідальність за корупцію, ухвалену Комітетом міністрів Ради Європи 4 листопада 1998 року; Конвенцію про цивільну відповідальність за корупцію, ухвалену Комітетом міністрів Ради Європи 9 вересня 1999 року.

Оскільки попередження корупційної поведінки незалежно від сфери її прояву та функціонування є державною справою, то її органи та посадові особи повинні планувати та реалізовувати інформаційні та інші заходи щодо протидії цьому негативному соціально-правовому та політичному явищу.

Крім того, «питання здійснення публічного управління були актуальними та важливими у процесі становлення публічної влади впродовж усієї історії людства» [17]. «Визначальними при цьому були і є ціннісні орієнтири та етичні правила поведінки основних суб'єктів апарату держави – публічних службовців. Зокрема, окрема увага приділяється саме принципу дотримання доброчесності у діяльності публічних службовців» [17]. «Для забезпечення ефективного функціонування даного принципу у нашій країні, важливим є дослідження міжнародних актів, досвіду іноземних країн, які реалізують принцип доброчесності серед публічних службовців» [17]. «Для початку відмітимо конвенції Організації Об'єднаних Націй, у яких закріплюються міжнародні стандарти доброчесності» [17]. «У Конвенції Організації

Об'єднаних Націй проти корупції» [17] визначаються «основні положення, які повинні впроваджувати країни-підписанти цієї конвенції та які спрямовані на реалізацію основних принципів доброчесності, пов'язаної з проходженням служби публічними службовцями» [17].

У «Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року» [18] «покладається на держав її учасників вжиття законодавчих, адміністративних або інших ефективних заходів для сприяння добросовісності, а також для попередження і виявлення корупції серед публічних посадових осіб і покарання за неї» [18]. Також необхідно «враховувати інші міжнародні акти, у яких закріплюються етичні норми поведінки та принципи доброчесності публічних службовців» [18]. Так у «Міжнародному кодексі поведінки державних посадових осіб (Резолюція Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй № 51/59 від 12 грудня 1996 року)» [26] визначаються «основні принципи доброчесної поведінки державних посадових осіб» [26].

«Для забезпечення доброчесної поведінки публічних службовців важливе місце мають європейські міжнародні акти, серед яких необхідно відмітити Рекомендації Ради Європи (2000) 10 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи щодо кодексів поведінки державних службовців (прийнята Комітетом міністрів Ради Європи на 106 сесії 11 травня 2000 року)» [55]. Вказана Рекомендація визначає «міжнародні стандарти честі та поведінки для службовців і перспективу у цій сфері, рекомендує, щоб уряди держав-учасниць заохочували, відповідно до національного законодавства та принципів державного управління, прийняття національних кодексів поведінки державних службовців, базуючись на Модельному кодексі поведінки для державних службовців, який є додатком до цієї Рекомендації» [55]. Зокрема, у ст. 9 Модельного кодексу визначено, що «державний службовець повинен бути чесним, безстороннім, ефективним, виконувати свої повноваження, виходячи з чесності, беручи до уваги публічні інтереси. У рамках вказаного вище Модельного кодексу використовується термін «перевірка на

доброчесність» [55]. «Однак у контексті практики найму персоналу «перевірка на доброчесність» охоплює різні інструменти, такі як анкети, дискусії в групах без лідера, інсценовані судові процеси, рольові ігри, інтерв'ю, візити додому, перевірки особистих фінансів або тести на поліграфі» [55].

«У контексті дослідження зарубіжного досвіду вважаємо, що для порівняння доцільно розглянути і особливості проведення перевірок на доброчесність у Республіці Молдова» [48], які згідно із законом «Про оцінку інституційної непідкупності» від 23 грудня 2013 року № 325» [48] проводяться стосовно публічних посадових осіб.

У Румунії перевірка на доброчесність запроваджена щодо політичних діячів відповідно до Закону «Про внесення змін до Надзвичайного розпорядження Уряду № 30/2007 [71]. Поряд з цим доброчесна поведінка поліцейських Румунії регулюється Кодексом етики та деонтології поліцейського від 25 серпня 2005 року [16]. При цьому вказаними в актах запроваджено можливість тестування, процедура вказаного методу була визначена в підзаконному акті [66].

У 2016 році з метою запобігання корупції серед політичних діячів Сербії було внесено зміни до законодавства, щодо здійснення їх перевірки на доброчесність. Механізм реалізації щодо тестування політичних діячів Сербії публічно описується як «секретний оперативний спосіб, який виявить різні форми зловживань в політичних діячів» [31, с. 66] і буде використовуватися для спроби «спокусити колег, даючи їм хабара» [31, с. 66]. Також тест на предмет доброчесності розглядається як «інструмент боротьби з корупцією, що передбачає моделювання реальних ситуацій, аналогічних операційній діяльності випробуваної особи, які остання зобов'язана вирішити, даючи уявлення про її реакцію та дії, здійснені за таких обставин» [31, с. 66]. «В Угорщині здійснення перевірки на доброчесність уведено з 2012 року відповідно до антикорупційного законодавства» [67] і «покладено здійснення цього заходу на Національну службу захисту» [70]. Метою тестування є «нагляд за тим, щоб певні особи відповідали встановленим законом вимогам до

виконання службових обов'язків у симульованій ситуації» [70]. «Національна служба захисту має за мету виявляти корупційні кримінальні правопорушення» [70]. «Перевірка на доброчесність, яку у Чеській Республіці вважають інструментом запобігання корупції, започаткована у 2003 році зі створенням урядової Робочої групи з питань проведення перевірок на доброчесність у межах урядової Антикорупційної програми» [70]. «Серед основних завдань робочої групи визначено оцінювання ситуації та внесення пропозицій щодо комплексу нових законодавчих інструментів для боротьби з корупцією, а також врегулювання проведення перевірки на доброчесність» [70]. У Чеській Республіці із набранням чинності у 2009 році Закону «Про Генеральну інспекцію сил безпеки» [40] запроваджено «проведення перевірки на доброчесність Генеральною інспекцією сил безпеки, яка застосовувалась до публічних державних службовців, а також цивільних працівників сектора безпеки» [40]. «Перевірка на доброчесність полягає у моделюванні певної ситуації, яку особа, що тестується, зобов'язана вирішити» [40]. Також «перевірка на доброчесність запроваджена і у інших країнах, наприклад, у Великобританії, де проведення такої перевірки проходить приховано, якщо за результатами не буде застосовано адміністративні чи дисциплінарні заходи, у США» [73]. «У Бюро внутрішніх справ США (Internal Affairs Bureau) здійснює перевірки на доброчесності шляхом створення віртуальних ситуацій або умов, метою яких є провокація особи, що перевіряється на виявлення незаконної реакції» [73].

3.2. Формування сучасної моделі механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади

Як уже зазначалося, що механізмом протидії політичній корупції є сукупність засобів та способів, які забезпечують реалізацію уповноваженими суб'єктами протидії соціально-правовому та політико-кримінологічному

явищу, що проявляється в сукупності вчинених кримінальних правопорушень посадовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування або претендентами на ці посади, або за їх дорученням іншими особами, з використанням свого службового, майнового чи іншого становища всупереч інтересам інших осіб та суспільства з метою заняття, збереження, розподілу або втрати відповідної державної посади, у певній державі (або регіоні) за певний період часу.

Уповноважені суб'єкти протидії корупції у представницьких органах влади зобов'язані зробити максимум зусиль щодо реалізації державної програми стосовно її протидії.

Так, «Національне агентство розробила Антикорупційну стратегію роботи на 2021–2025 роки, яка затверджена Верховною Радою України та направлена на те, щоб зробити публічну службу – доброчесною, економіку – сильнішою, а покарання для корупціонерів – невідворотним» [32]. Серед заходів, які «покликані забезпечити доброчесність публічних службовців є прийняття закону про проведення перевірок публічних службовців на доброчесність, у якому слід передбачити правила та порядок проведення таких перевірок, гарантії законності й контролю, наслідки проведення (заохочення або притягнення до дисциплінарної відповідальності), а також те, що такі перевірки не є негласними слідчими діями, їх результати не можуть використовуватися у кримінальному процесі як засоби доказування, за їх результатами кримінальне провадження не розпочинається. Передбачити також у Кримінальному кодексі України положення про те, що не є провокацією на отримання неправомірної вигоди використання спеціально уповноваженими суб'єктами у сфері протидії корупції ситуації, за якої у суб'єкта вже виник умисел на давання чи отримання неправомірної вигоди» [32].

«Істотно зміцнити резистентність публічної служби проявам корупції, а також довіру до неї з боку громадян можуть перевірки на доброчесність: імітація ситуацій, подібних тим, що виникають у повсякденній діяльності публічного службовця, з метою перевірки доброчесності поведінки службовця

за певних обставин. Такі перевірки повинні проводитися для забезпечення професійної непідкупності, запобігання корупції серед публічних службовців, перевірки дотримання ними своїх посадових обов'язків, етичних стандартів поведінки, виявлення, оцінки та усунення чинників, що призводять до корупції. Водночас перевірки на доброчесність можуть мати характер провокації надання неправомірної вигоди і тому не можуть бути підставою для початку кримінального провадження. З метою забезпечення дотримання прав людини, у зв'язку з проведенням таких перевірок, порядок їх проведення слід визначити законом, що повинно суттєво підвищити рівень доброчесності і дотримання етичних стандартів на публічній службі, посилити довіру суспільства» [32].

«За результатами аналізу практики проведення перевірок на доброчесність публічних службовців в органах державної влади можна констатувати інституційні відмінності процедур перевірок на доброчесність, а також визначити особливості унормування порядків проведення таких перевірок. У зв'язку з чим необхідно закріпити на законодавчому рівні чіткі категорії, які входять до поняття доброчесність, з метою запобігання його неоднозначного тлумачення, а також забезпечити поінформованість працівника про ознаки не доброчесної поведінки» [62].

З цього приводу, у висновку Венеціанської комісії про проєкт закону України «Про перевірку на доброчесність» від 23-24 жовтня 2015 року наголошено, що у зв'язку з тим, що «передбачається проведення перевірки на доброчесність шляхом моделювання ситуації з штучними умовами, коли особі, яка уповноважена виконувати функції держави дається можливість порушувати правила етичної поведінки або вчиняти корупційні дії або правопорушення, пов'язане з корупцією, проєкт закону є вузького напрямку» [32]. Так як «стосується лише однієї спеціальної методики перевірки, у зв'язку з чим звертається увага на доцільність передбачити альтернативні способи перевірки на доброчесність, які не вимагають моделювання ситуації» [62].

Аналізуючи існуючі на сьогодні в державних органах України процедури перевірки на доброчесність слід зазначити, що «вони вирізняються

внутрішньовідомчими особливостями нормативно-правового врегулювання. У кожному державному органі простежується свій системний підхід щодо здійснення перевірки на доброчесність, що обумовлено особливостями нормативно-правового регулювання діяльності працівників цих державних органів» [62]. Крім цього, «перевірки на доброчесність шляхом «моделювання ситуації» в НАЗК та НАБУ врегульовані внутрішніми відомчими нормативно-правовими актами» [62].

Для нейтралізації ідеологічних факторів, що детермінують політичну корупцію в процесі реалізації комплексної програми з її попередження державним органам влади та місцевого самоврядування, їх посадовим особам (державним і муніципальним службовцям) необхідно відмовитися від зайвого галасу в засобах масової інформації навколо цієї складної соціально-політичної проблеми. Цим державним (федеральним, регіональним і місцевим) органам влади через своїх сумлінних чиновників потрібно спокійно, виважено, своєчасно та якісно реалізовувати ті положення антикорупційної програми, які можуть дати в перспективі, а не швидкий, запрограмований, очікуваний і зовні видимий, позитивний результат у сфері запобігання політичній корупції в сучасному суспільстві.

Для реалізації державної антикорупційної політики, визначену НАЗК «процедуру перевірки на доброчесність, а також мету, завдання та форми проведення перевірки на доброчесність працівників НАЗК доречно враховувати під час розробки порядків перевірки на доброчесність працівників державних органів, в яких такі перевірки ще не запровадженні» [44].

Зокрема, до «важливих аспектів при унормуванні процедури перевірки на доброчесність публічних службовців шляхом» [44] «моделювання ситуації» слід віднести: «1) визначення меж допустимої поведінки працівників уповноваженого підрозділу з проведення перевірок на доброчесність, а також працівників, яких вони можуть залучати до такої перевірки. Що є важливим, з метою виключення можливості провокаційних дій зі сторони працівників підрозділу, який уповноважений здійснювати ці перевірки; 2) унормування

процедури перевірки на доброчесність шляхом моделювання» [44]. «Процес та результати перевірки на доброчесність повинні бути зрозумілим як працівнику стосовно якого може проводитися така перевірка так і працівникам уповноваженого підрозділу з перевірки на доброчесність» [44]. Належне дотримання описаної процедури перевірки на доброчесність даватиме відповідну гарантію щодо обґрунтованості прийнятого за результатами такої перевірки рішення та його юридичної визначеності; «3) врегулювання здійснення аудіо-, відеофіксації перевірки на доброчесність шляхом моделювання, яке повинно здійснюватися лише у випадках, встановлених законодавством» [44]. «В свою чергу використання відеозапису під час перевірки на доброчесність може бути не тільки способом її документування, а й ефективним засобом забезпечення об'єктивності її проведення» [44]. Тобто «результати відеофіксації перевірки на доброчесність публічних службовців, яка проводиться у формі моделювання, в подальшому можуть бути використані як урівноважувальні фактори, зокрема засіб, що дозволяє провести об'єктивну й належну оцінку даного заходу» [44].

Формування політичної культури в сучасному суспільстві як найбільш ефективної антикорупційної міри є тривалим за часом і багатоаспектним соціальним процесом, тісно пов'язаним з формуванням правової культури такого суспільства, швидких результатів від якого очікувати не потрібно.

Для цього необхідно розгорнути широку систему правової та політичної освіти населення України, що включає в себе навчання антикорупційної поведінки в політичній сфері життя суспільства всіх суб'єктів політики. Такий спрямований вплив на суспільна свідомість створює умови для підвищення ефективності протидії корупційній поведінці. Разом про те слід зазначити, що просвітництво може дати позитивний ефект за достатньої кількості наукових і методичних розробок, яких у сучасному суспільстві небагато, але вони є.

До необхідних заходів, що стримують розвиток негативних тенденцій політичної корупції в суспільстві, в більшості сучасних держав належать спеціальні або спеціально-кримінологічні заходи попередження.

Як свідчить зарубіжний та вітчизняний історичний досвід протидії корупції, саме за максимальної ефективності припинення політичних корупційних кримінальних правопорушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування та їх посадових осіб, при обов'язковому дотриманні інших антикорупційних заходів, вироблених фахівцями, ймовірність їх здійснення в суспільстві стає значно нижчою.

Ефективна діяльність правоохоронних органів держави у сфері протидії політичній корупції в сучасному суспільстві збільшує ступінь ризику настання негативних соціальних наслідків для особи, що вступає в корупційні відносини для досягнення політичних чи інших особистих цілей. Така діяльність держави і суспільства може бути додатковим соціально-психологічним бар'єром на шляху розповсюдження політичної корупції в суспільстві.

Спеціальні (спеціально-кримінологічні) заходи протидії або попередження політичної корупції в сучасному суспільстві, на наш погляд, повинні включати кілька етапів. По-перше, необхідно проведення комплексних наукових політико-кримінологічних досліджень з даної проблеми, що передбачають довгостроковий прогноз розвитку політичної корупції в суспільстві. По-друге, необхідна підготовка комплексних федеральних і регіональних антикорупційних програм і проектів нормативних актів щодо її попередження, а також інші заходи, що формують єдину антикорупційну політику держави. По-третє, необхідне прийняття та подальше повсюдне виконання вже прийнятих нормативно-правових актів у сфері боротьби з політичною корупцією. По-четверте, необхідно вдосконалювати діяльність судів та підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо запобігання, виявлення, припинення та розслідування актів політичної корупції та справедливого покарання винних у їх скоєнні. По-п'яте, необхідна ефективна взаємодія між різними спецслужбами, як усередині держави, так і між різними державами. Адже протидія політичної корупції всередині однієї держави не буде ефективним, якщо на території сусідніх держав для корупціонерів є реальна можливість сховатися або уникнути кримінальної відповідальності та

покарання. Користуючись такою можливістю, більшість високопоставлених політичних корупціонерів як з посадових осіб органів державної влади, так і вирощених ними «олігархів», викритих або притягнутих до кримінальної відповідальності, ховаються від кримінального переслідування за кордоном, забезпечуючи власну безпеку та безпеку своїх високопосадовців.

Висновки до розділу 3

У запобіганні корупції у всіх формах, видах та сферах прояву, та формуванні глобальної антикорупційної політики в сучасному світі повинні відігравати офіційні міжнародні міжурядові організації та утворювані ними спеціалізовані інститути (органи та установи).

Найбільшим і авторитетним суб'єктом попередження злочинності, зокрема і корупції, у світі є ООН, її органи та спеціалізовані установи. Це становище випливає з правового статусу ООН і покладених на неї завдань. Крім того, саме ООН, її органи та спеціалізовані установи «стали загально визнаними центрами координації діяльності держав і міжнародних організацій у боротьбі зі злочинністю у всіх формах її прояву, так як її робота в цій сфері діяльності здійснюється як усередині держав, так та на міжнародному рівні» [72].

Серед усіх запобіжних заходів, що виробляються державою і суспільством і спрямованих для впливу на політичну корупцію у представницьких органах влади в сучасному суспільстві, найбільше значення повинні мати загальносоціальні заходи, що надають профілактичний вплив на причини та умови (чинники), що детермінують корупційну політичну діяльність, оскільки вони за характером і масштабом профілактичного впливу є основними або головними в системі попереджувального впливу на політичну корупцію.

Спеціальні заходи попередження (протидії) політичної корупції у представницьких органах влади в сучасному суспільстві є менш ефективними, ніж загальносоціальні, і тому їх розробка і реалізація повинна будуватися і здійснюватися суб'єктами запобіжної діяльності з обов'язковим урахуванням загальносоціальних заходів.

ВИСНОВКИ

Основною практичною метою вивчення причин та умов (чинників), що детермінують політичну корупцію в сучасному суспільстві, є розробка механізмів державного та суспільного впливу (протидії) для їх ефективного усунення або нейтралізації.

Політична корупція як специфічне негативне соціально-політичне та правове (кримінологічне) явище сучасного суспільства вимагає постійного систематичного аналізу (вивчення) не тільки для встановлення взаємозв'язків, закономірностей та причин або умов (чинників), її детермінуючих, але й для розробки ефективних заходів за стримування її на соціально терпимому рівні, своєчасному та, по можливості, повному усуненні негативних соціальних наслідків корупційної діяльності.

Під механізмом протидії політичній корупції слід розуміти сукупність засобів та способів, які забезпечують реалізацію уповноваженими суб'єктами протидії соціально-правовому та політико-кримінологічному явищу, що проявляється в сукупності вчинених кримінальних правопорушень посадовими особами органів державної влади та місцевого самоврядування або претендентами на ці посади, або за їх дорученням іншими особами, з використанням свого службового, майнового чи іншого становища всупереч інтересам інших осіб та суспільства з метою заняття, збереження, розподілу або втрати відповідної державної посади, у певній державі (або регіоні) за певний період часу.

На наш погляд, серед усіх запобіжних заходів, що виробляються державою і суспільством і спрямованих для впливу на політичну корупцію у представницьких органах влади в сучасному суспільстві, найбільше значення повинні мати загальносоціальні заходи, що надають профілактичний вплив на причини та умови (чинники), що детермінують корупційну політичну діяльність, оскільки вони за характером і масштабом профілактичного впливу є основними або головними в системі попереджувального впливу на політичну корупцію.

Спеціальні заходи попередження (протидії) політичної корупції у представницьких органах влади в сучасному суспільстві є менш ефективними, ніж загальносоціальні, і тому їх розробка і реалізація повинна будуватися і здійснюватися суб'єктами запобіжної діяльності з обов'язковим урахуванням загальносоціальних заходів.

На сьогоднішній день основною метою попередження (протидії) політичної корупції у представницьких органах влади в сучасному суспільстві є утримання цього негативного соціально-політичного та правового явища на соціально терпимому рівні шляхом впливу на причини та умови його існування та поширення.

Серед загальносоціальних заходів попередження політичної корупції у представницьких органах влади в сучасному суспільстві особливе місце належить правовим заходам, спрямованим, в першу чергу, на вдосконалення чинного національного законодавства з правового регулювання політичної сфери життя сучасного суспільства.

З урахуванням інтересів протидії політичної корупції у представницьких органах влади в сучасному суспільстві вимагають відповідних уточнень, змін і доповнень національне конституційне, виборче, кримінальне, цивільне, адміністративне, фінансове, цивільне процесуальне, кримінологічне та інше законодавство, яке так чи інакше пов'язане з нейтралізацією факторів відтворення та існування політичної корупції в сучасному суспільстві.

При виробленні державної стратегії протидії політичної корупції у представницьких органах влади в сучасному суспільстві не слід забувати про соціально-економічні заходи її попередження, пов'язані з фінансовим, матеріальним та іншим забезпеченням діяльності відповідних уповноважених органів державної влади та місцевого самоврядування, а також їх посадових осіб. Необхідно постійно вживати заходи спрямовані на підвищення престижності політиків в суспільстві.

При формуванні сучасної моделі механізмів протидії політичній корупції у представницьких органах влади необхідне: 1) проведення комплексних

наукових політико-кримінологічних досліджень з даної проблеми, що передбачають довгостроковий прогноз розвитку політичної корупції в суспільстві; 2) підготовка комплексних федеральних і регіональних антикорупційних програм і проектів нормативних актів щодо її попередження, а також інші заходи, що формують єдину антикорупційну політику держави; 3) прийняття та подальше повсюдне виконання вже прийнятих нормативно-правових актів у сфері боротьби з політичною корупцією; 4) вдосконалення діяльності судів та підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів щодо запобігання, виявлення, припинення та розслідування актів політичної корупції та справедливого покарання винних у їх скоєнні; 5) ефективна взаємодія між різними спецслужбами, як усередині держави, так і між різними державами. Адже протидія політичної корупції всередині однієї держави не буде ефективним, якщо на території сусідніх держав для корупціонерів є реальна можливість сховатися або уникнути кримінальної відповідальності та покарання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Академічний тлумачний словник української мови. URL: www.sum.in.ua.
2. Асафайло В. В. Боротьба з політичною корупцією в умовах демократизації суспільства: ідея, дія та протидія. Ідея і дія : погляд Ф./П./П./С./ : колективна монографія. Херсон : Гельветика, 2017. С. 19–28.
3. Бабаніна В. В. Концептуальні засади механізму реалізації кримінального законодавства. *Jurnalul juridic national: teorie și practică*. 2019. № 1. С. 160–164. URL: http://jurnaluljuridic.in.ua/archive/2019/1/part_1/38.pdf.
4. Бабаніна В. В. Кримінальне законодавство України: механізм створення та реалізації : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 600 с.
5. Бабаніна В. В. Реалізація кримінального законодавства: поняття та виміри існування. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвузів. наук.-практ. круглого столу (Київ, 22 берез. 2019 р.). Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2019. С. 188–192.
6. Бондаренко О. С. Концепція кримінально-правової протидії корупції в Україні: дис. ... докт. юрид. наук. Суми, 2021. 551 с.
7. ВВП України, за підсумками 2022 року, впав на 29,1 %. Державна служба статистики України [сайт]. URL: <https://forbes.ua/news/vvp-ukraini-za-pidsumkami-2022-roku-vpav-na-291-derzhstat-13042023-13041>
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. Київ ; Ірпінь : Перун, 2009. 1736 с.
9. Відновлення економіки України коштуватиме \$411 мільярдів – Світовий банк. Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ» [сайт]. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3686021-vidnovlenna-ekonomiki-ukraini-kostuvatime-411-milardiv-svitovij-bank.html>
10. Волонець Д. Ф. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2021. 229 с.
11. Галуцько В., Буглак Ю. Юридичний зміст політичної корупції в Україні. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 5. С. 122–126.

12. Дзюндзюк В. Б., Мельтюхова Н. М. Публічне адміністрування в Україні : навч. посіб. Харків, 2011. 306 с.
13. Загальні засади публічного адміністрування. URL: https://moodle.znu.edu.ua/pluginfile.php/656170/mod_resource/content/1/%D0%A2%D0%B5%D0%BC%D0%B0_1.pdf (дата звернення: 01.10.2023).
14. Іщенко М. І., Міщук Є. В., Костенко А. С. Механізми та технології публічного управління й адміністрування у сфері партнерства місцевої влади з бізнес-структурами. *Держава та регіони.*, 2019 р. № 3 (67). С. 159–164. (Серія «Державне управління»).
15. Квасницька Р. С. Організаційно-економічний механізм забезпечення бюджетування діяльності промислових підприємств України. *Вісник ХМНУ.* № 5. Т. 1. 2012. С. 66–70.
16. Кодекс етики та деонтології поліцейського від 25 серпня 2005 р. URL: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/64812>.
17. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31.10.2003 р. URL: https://www.unodc.org/documents/treaties/UNCAC/Publications/Convention/08-50028_R.pdf.
18. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text.
19. Корчак Н., Корчак Я. Запобігання та протидія політичній корупції: правовий аспект. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка.* 2021. Вип. 1. С. 34–44 (Серія «Державне управління»).
20. Кохан Г. В. Політична корупція як наслідок конфлікту між державою та суспільством. *Наукові записки.* 2008. Вип. 42. С. 173–181.
21. Кохан Г. В. Явище політичної корупції: теоретико-методологічний аналіз : монографія. Київ : НІСД, 2013. 232 с.
22. Кримінальний кодекс України : Закон України від 5 квіт. 2001 р. № 2341-III. URL: <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

23. Курс адміністративного права України: підручник / за ред. О. В. Кузьменко. 3-тє вид., допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 904 с. (дата звернення: 01.10.2023).

24. Куца А. М. Адміністративно-правове регулювання соціального захисту інвалідів: дис. на здоб. наук. ступ. канд. юрид. наук зі спец. 12.00.07 «адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Запоріжжя, 2011. 299 с.

25. Кушнар'ов І. В. Політична корупція: порівняльно-політологічна концептуалізація : монографія. Київ : Юридична думка, 2018. 408 с.

26. Міжнародний кодекс поведінки державних посадових осіб: схвалений Резолюцією 51/59 від 23 липня 1996 р. Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_788#Text.

27. Міськів Д. М., Газдайка-Василишин І. Б. Кримінальна відповідальність за декларування недостовірної інформації та за неподання декларації суб'єктом декларування : монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2022. 300 с.

28. Міськів Д. М. Відповідальність за декларування недостовірної інформації у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Львів, 2021. 291 с.

29. Назарчук Т. В., Косіюк О. М. Державне управління. Київ : «Центр учбової літератури», 2015. 560 с.

30. Невмержицький Є. В. Корупція в Україні: причини, наслідки, механізми протидії : [монографія]. Київ: КНТ, 2008. 364 с.

31. Перевірка публічних службовців на доброчесність : аналіт. огляд . Стрільців О. М., Костюк В. Л., Гаврилюк Л. В. та ін. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2023. 88 с.

32. Підвищення рівня доброчесності публічних службовців та громадськості. URL:

<http://www.fse.gov.ua/fse/control/pol/uk/publish/article/104325;jsessionid=CEd0CB D0E440F01E1A555C9D6C040B14>.

33. Про внесення змін до деяких законів України з метою виконання вимог Європейської комісії щодо набуття Україною статусу члена Європейського союзу : проект Закону України від 23 верес. 2022 р. № 8071. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=74966.

34. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відновлення відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : Закон України від 4 груд. 2020 р. № 1074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1074-20#n16>.

35. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення діяльності Національного антикорупційного бюро України та Національного агентства з питань запобігання корупції : Закон України від 12 лют. 2015 р. № 198-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/198-19#n27>.

36. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення ефективності інституційного механізму запобігання корупції : Закон України від 2 жовт. 2019 р. № 140-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/140-20#n23>.

37. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо спрощення досудового розслідування окремих категорій кримінальних правопорушень : Закон України від 22 листоп. 2018 р. № 2617-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2617-19#n132>.

38. Про внесення змін до Закону України «Про запобігання корупції» щодо особливостей застосування законодавства у сфері запобігання корупції в умовах воєнного стану : Закон України від 8 лип. 2022 р. № 2381-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2381-20#n5>.

39. Про внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Кримінального кодексу України щодо вдосконалення

відповідальності за декларування недостовірної інформації та неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування : Закон України від 29 черв. 2021 р. № 1576-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-20#n11>.

40. Про Генеральну інспекцію сил безпеки: Закон Чеської Республіки від 06 листопада 2011 р. URL: <http://aplikace.mvcr.cz/sbirka-zakonu/ViewFile.aspx?type=c&id=6043>.

41. Про державну службу : Закон України від 10 груд. 2015 р. № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>.

42. Про запобігання загрозам національній безпеці, пов'язаним із надмірним впливом осіб, які мають значну економічну або політичну вагу в суспільному житті (олігархів) : Закон України від 23 верес. 2021 р. № 1780-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1780-20#Text>.

43. Про запобігання корупції : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#n439>.

44. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20 черв. 2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#n8>.

45. Про затвердження плану першочергових заходів з подолання корупції : розпорядження Кабінету Міністрів України від 2 лип. 2014 р. № 647-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/647-2014-%D1%80#Text>.

46. Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» : Закон України від 20 черв. 2022 р. № 2322-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1699-18#Text>.

47. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1698-18#n332>.

48. Про оцінку інституційної невідчужуваності: Закон Республіки Молдова від 23 грудня 2013 р. URL: <http://lex.justice.md/viewdoc.php?action=view&view=doc&id=351535&lang=2>.

49. Про статус депутата Верховної Ради Автономної Республіки Крим : Закон України від 22 груд. 2006 р. № 533-V. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/533-16#Text>.

50. Про статус депутатів місцевих рад : Закон України від 11 лип. 2002 р. № 93-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/93-15#Text>.

51. Про статус народного депутата України : Закон України від 17 листоп. 1992 р. № 2790-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2790-12#Text>.

52. Про судову практику у справах про хабарництво : постанова Пленуму Верховного Суду України від 26 квіт. 2002 р. № 5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-02#Text>.

53. Публічне адміністрування в Україні : навч. посібн. ; за заг. ред. В. В. Корженка, Н. М. Мельтюхової. Харків: ХарPI НАДУ «Магістр», 2011. 256 с.

54. Радченко Л. М. Публічне адміністрування: сутність, принципи, механізми URL: <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/36061>. (дата звернення: 01.10.2023).

55. Рекомендація Ради Європи № R (2000) 10 Комітету Міністрів державам-членам Ради Європи щодо кодексів поведінки державних службовців: прийнята Комітетом міністрів Ради Європи на 106 сесії 11 травня 2000 р. URL: https://archives.gov.ua/wp-content/uploads/2019/11/Rekomend_poved_DS.pdf.

56. Рішення Європейського Суду з прав людини у справі «Новік проти України» від 18 груд. 2008 р. (заява № 48068/06). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_442#Text.

57. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листоп. 2004 р. № 15-рп/2004 (справа № 1-33/2004). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v015p710-04#Text>.

58. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення третього речення частини першої статті 13 Закону України «Про психіатричну допомогу» (справа про судовий контроль за госпіталізацією недієздатних осіб до психіатричного закладу) від 1 черв. 2016 р. № 2-рп/2016 (справа № 1-1/2016). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v002p710-16#Text>.

59. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 59 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) статті 368-2 Кримінального кодексу України від 26 лют. 2019 р. № 1-п/2019 (справа № 1-135/2018(5846/17)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v001p710-19#Text>.

60. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 47 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень Закону України «Про запобігання корупції», Кримінального кодексу України від 27 жовт. 2020 р. № 13-п/2020 (справа № 1-24/2020(393/20)). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v013p710-20#Text>.

61. Рубан К. П. Подання електронних декларацій як захід запобігання корупції. *Кримінально-правові, кримінологічну засади протидії корупції*: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Харків, 31 берез. 2017 р.). Харків, 2017. С. 156–157.

62. Сокурєнко В. В. Політична корупція як виклик майбутньому української державності. *Протидія корупції: правове регулювання і практичний досвід*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Вінниця, 28 жовт. 2022 р.). Харків, 2022. С. 17–20.

63. Хто вважається посадовими і службовими особами інших державних органів відповідно до п.п. «и» п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону? : роз'яснення Національного агентства з питань запобігання корупції від 29 груд. 2021 р. URL: <https://wiki.nazk.gov.ua/?sl=4206>.

64. Шевченко С. О., Сидоренко Н. С. Сутність поняття політичної корупції та її небезпеки в Україні. *Дискусійні питання застосування антикорупційного законодавства*: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпро, 15 листоп. 2019 р.). Дніпро, 2019. С. 101–105.

65. Amundsen I. 2006. What is political corruption? Bergen: Chr. Michelsen Institute (U4 Issue 2006:6). 36 p. URL: <http://www.u4.no/publications/political-corruption/> (accessed 11.08.2023).

66. Anticorruption General Directorate, Ministry of Internal Affairs. Professional Integrity Testing: Romania Approach. The 13th EPAC/EACN Professional Conference, Krakow, Poland, 13 of November 2013.

67. Anti-Corruption Report. URL: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/organized-crime-and-human-trafficking/corruption/anti-corruption-report/docs/2014_acr_hungary_chapter_en.pdf.

68. Cantillon R. *Essai sur la nature du commerce en general*. London, 1932. 345 p.

69. Collier M. W. 2002. Explaining Political Corruption: An Institutional Choice Approach. *Crime, Law & Social Change*. 38(1). Washington, D.C. P. 1–32. URL: <http://www.ciaonet.org/isa> (accessed 20.09.2023).

70. Integrity testing. URL: <https://nvsz.hu/en/integrity-testing>.

71. Law 38/2011 on modifying the Emergency Government Ordinance No. 30/2007 on the organization and functioning of the Ministry of Internal Affairs.

72. Political corruption. URL: <https://china.elgaronline.com/edcollchap/edcoll/9781788972512/9781788972512.00007.xml>

73. Transparency International. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>